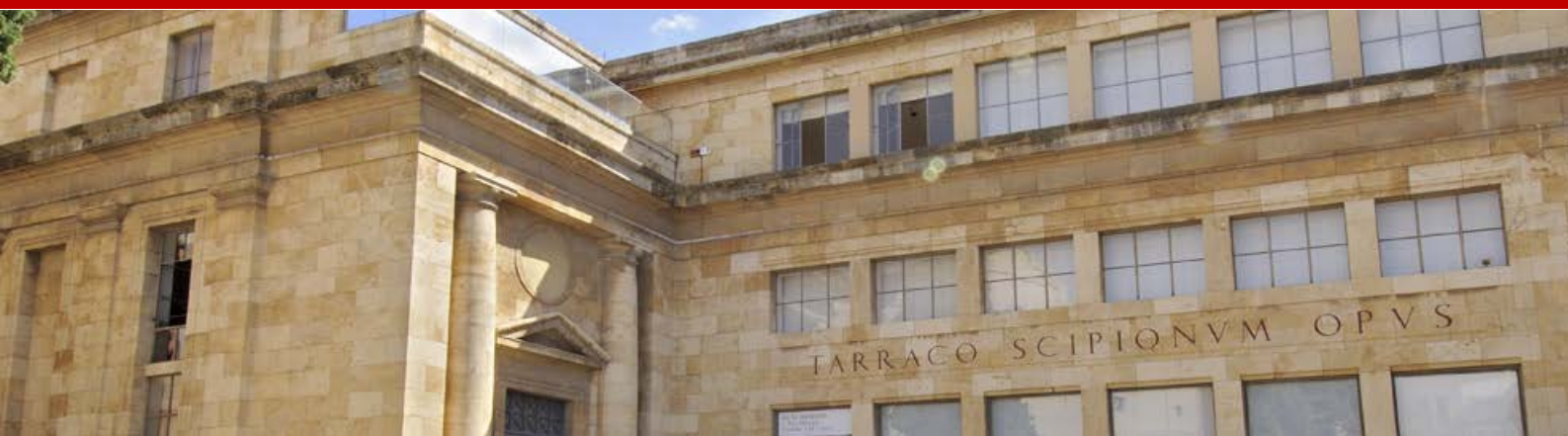

PROJECTE MUSEOGRÀFIC BÀSIC
DE L'EXPOSICIÓ PERMANENT DEL
MUSEU NACIONAL ARQUEOLÒGIC DE TARRAGONA

ÍNDEX	
1. PRESENTACIÓ	3
2. ANTECEDENTS I CONTEXT	5
2.1 La història del Museu	5
2.3 Pla estratègic 2021 – 2025	8
3. PLANTEJAMENT CONCEPTUAL I CARACTERITZACIÓ BÀSICA DEL MUSEU	10
4. DESCRIPCIÓ PROJECTE ARQUITECTÒNIC	11
5. PLA D'USOS DE L'EDIFICI	12
6. PÚBLIC DESTINATARI	13
6.1 Tipologies	13
7. DESCRIPCIÓ DELS ESPAIS NO_MUSEOGRÀFICS.....	15
8. ESPAIS MUSEOGRÀFICS	17
8.1 Aspectes que condicionen el desenvolupament museogràfic.....	17
8.2 La museografia versus l'edifici	19
9. EL PROJECTE MUSEOGRÀFIC	20
9.1 Objectius	20
9.2 Criteris de presentació	20
9.3 Estratègies de presentació	21
9.4 Criteris d'accessibilitat.....	21
10. CONTINGUTS CONCEPTUALS	23
10.1 Sinopsis	23
10.2 Relat	23
10.3 Àmbits temàtics. Distribució en l'edifici	24
11. CRITERIS MUSEOGRÀFICS I DE LLENGUATGES	26
12. COM ES PRESENTA LA INFORMACIÓ	28
12.1 La gràfica.....	28
12.1.1 La gràfica textual	28
12.1.2 La gràfica no textual.....	28
12.2 Equipaments i realitzacions audiovisuals	28
12.3 La informació adaptada a la ceguesa o baixa visió.....	30
13. COM ES PRESENTA LA COL·LECCIÓ ARQUEOLÒGICA	31
14. GUIÓ MUSEOGRÀFIC	32
14.1 Temàtica general de cada bloc	32
14.2 Desenvolupament museogràfic.....	36
14.3 Guió ordenat de conceptes, propostes museogràfiques i peces arqueològiques....	37
ANNEXOS	
1. Planimetries	
2. Relació peces arqueològiques	

1. PRESENTACIÓ

El projecte museogràfic respon a les obres actuals de reforma arquitectònica realitzades a l'edifici del Museu Arqueològic de la plaça del Rei, a càrrec del seu titular, el Ministerio de Cultura. Obres que, sense canviar la fesomia de l'edifici i els principals espais funcionals, significa una millora en termes d'instal·lacions, seguretat, climatització i, per extensió, de conservació preventiva. L'exigència de traslladar la major part de la col·lecció per a la seva protecció, esdevé una oportunitat per reformular l'exposició permanent, el museu i el seu encaix tant en el conjunt del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (MNAT) com de l'oferta cultural de la Tarragona romana.

La reforma del Museu Arqueològic s'insereix també en un moment de reflexió i definició del MNAT, reflectit en el Pla Estratègic 2021-2025 i en el qual el Museu Arqueològic, en tant que és l'exposició permanent de referència del MNAT i peça principal de la seva activitat de divulgació, esdevé l'eix central. La reforma implica un nou plantejament de l'exposició i, en conseqüència, una redefinició dels programes públics en el sentit més ampli.

Així mateix, aquest projecte té en compte el context del Pla de Gestió del Patrimoni Mundial de Tarragona - redactat el 2015, tal com exigeix la UNESCO, i actualment en procés d'actualització - que abasta els diferents monuments declarats i es fruit del consens entre les dues administracions gestores principals, la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Tarragona.

En aquest sentit, el projecte fa seus els criteris en què es va basar la declaració de la UNESCO: *Criteri ii. Les restes romanes de Tàrraco són d'una importància excepcional en el desenvolupament de l'urbanisme i del disseny de les ciutats romanes i van servir de model per a les capitals provincials creades arreu del món romà. Criteri iii. Tarragona aporta un testimoni eloqüent i inigualable d'una etapa significativa de la història de les terres mediterrànies a l'Antiguitat.* No perquè el Museu estigui inclòs en la declaració, sinó perquè la seva col·lecció i per tant l'exposició i activitat conseqüent pren sentit en l'encaix en el conjunt del patrimoni romà de Tarragona, del qual en forma part.

D'altra banda, cal tenir en compte que l'actuació actualment en marxa es tracta d'una adequació arquitectònica d'un edifici preexistent que no es modifica i que, per tant, determina l'acció museològica i museogràfica, no al contrari.

En definitiva, la reforma de l'edifici de la plaça del Rei ofereix l'oportunitat de la revisió del projecte museològic, una nova mirada sobre la col·lecció del museu i el seu paper per explicar i gaudir de la història de la Tarragona romana, i la redefinició dels programes d'acció del MNAT en el seu conjunt.

2. ANTECEDENTS I CONTEXT

2.1 La història del Museu

El museu es va crear el segle XIX com a museu provincial i institució vinculada a la Comisión Provincial de Monumentos, encarregada de vetllar pel patrimoni arqueològic de la província de Tarragona. Amb el pas del temps, s'hi van integrar col·leccions particulars, com la de la Reial Societat Arqueològica de Tarragona, i els dipòsits arqueològics fruit de la intensa però irregular activitat de recerca a la ciutat.

El museu que va ser inaugurat l'any 1960 a la plaça del Rei – i que avui és objecte de reforma - portava gairebé cent anys en seus provisionals. El projecte es va iniciar als anys 40 i l'edifici de nova planta es va concebre especialment per a una col·lecció singular, monumental i ben coneguda, doncs ja incorporava part de l'escultura, arquitectura i motius decoratius monumentals, així com part dels mosaics o peces icòniques que caracteritzen el fons del museu encara avui en dia. La distribució en diferents pisos, cada una d'ells amb una alçada i planta diferents, de ben segur va respondre a un plantejament i disseny pensat per a la col·lecció existent i a les necessitats de gestió del museu de l'època (reserva, oficines, biblioteca...) Fins i tot la tria de l'emplaçament va fer que s'integrés en el soterrani un tram de muralla en part arrasat per les actuacions urbanístiques, el que va condicionar la fonamentació. El museu va ser objecte de reformes als anys 80, i als noranta amb un seguit de millores. Però cap d'ells va arribar a solucionar els problemes d'actualització museogràfica i museològica, que ja al finals del segle XX constrenyien el museu.

Quant a la seva titularitat i gestió, l'any 1982 es va realitzar els traspàs a la Generalitat de Catalunya de la gestió dels museus provincials, en el cas de Tarragona, del Museu Arqueològic i del Museu de la Necròpolis Paleocristiana, conservant, però, la seva titularitat. També és de titularitat estatal l'edifici dels Serveis Centrals.

La sentència judicial arran la demanda dels treballadors per a millorar les condicions de treball va ser l'esperó per a la redacció final del projecte arquitectònic *Proyecto refundido de reforma del edificio del Museo Nacional Arqueológico de Tarragona*, redactat per Soffitto Arquitectura SLP, i promogut pel Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, amb data de novembre de 2017. L'execució de la qual s'han iniciat l'any 2019.

El projecte museogràfic no és la base per a la realització de la reforma arquitectònica, ans al contrari, s'adapta als nous requeriments. L'edifici manté la seva singular estructura original, accessos i recorreguts interns. Es legalitza la instal·lació, es milloren les condicions ambientals per a visitants i col·lecció, i s'adeqüen espais i infraestructures d'acord amb els requeriments normatius actuals. El projecte de museu és constreny doncs a la caixa dissenyada per l'arquitecte Monravà amb allò que té de bo i amb les seves limitacions, d'espai d'exposició, de serveis interns i externs, d'accessibilitat i mobilitat interna. Les propostes museològica i museogràfica són doncs també una revisió i actualització del concepte de museu que és el MNAT, amb la seva complexitat i diversitat.

2.2 Col·lecció

El MNAT centra el seu discurs en Tàrraco i la romanitat. La importància històrica i monumental de la ciutat romana explica la formació d'unes col·leccions amb un predomini clar d'objectes relacionats amb aquest període tan rellevant de la història europea.

➤ *Els orígens*

Amb precedents en els segles XVI – XVIII, les col·leccions del Museu es formen a partir d'inicis del segle XIX. Entre finals d'aquesta centúria i principis de la següent, es produeix la urbanització de l'espai existent entre la Rambla Vella i el port, i al llarg dels segles XIX i XX, reformes urbanístiques a l'Eixample i la Part Alta. Totes elles treuen a la llum la història romana de Tarragona i una col·lecció rica i diversa.

Amb una incipient col·lecció i Museu d'Antiguitats creats per Vicenç Roig a inicis del XIX, l'any 1845 van adquirir rang d'institució pública com a conseqüència de l'adscripció a la Comisión Provincial de Monumentos. L'any 1853, Bonaventura Hernández Sanahuja – aleshores inspector d'antiguitats i destacat col·leccionista – esdevé director de facto fins al seu nomenament oficial l'any 1865.

Fins a la primera meitat del segle XX, s'incorporen, a més de troballes ocasionals i disperses, els extensos conjunts de materials recuperats en les excavacions del Teatre (1919), el Fòrum de la Colònia i la Necròpolis Paleocristiana (1926 – 1933). A partir de la dècada dels 60 del segle XX la ciutat experimenta un ràpid creixement que afecta amb especial intensitat el suburbi occidental de Tàrraco. Tot i que moltes de les evidències arqueològiques desapareixen sense deixar rastre documental, podem destacar l'ingrés d'objectes recuperats en excavacions urbanes i en àrees de l'ager Tarraconensis com Centcelles i Els Munts.

➤ *L'actualitat*

El traspàs de competències a les comunitats autònomes a principis dels vuitanta, reestructura la titularitat – a partir de 1982 de la Generalitat de Catalunya –, control, gestió i ingressos de dipòsits i col·lecció del museu. Des de la creació del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya (1981), el control efectiu de les intervencions previstes en el subsol d'àrees arqueològiques ha generat un creixent nombre d'actuacions arqueològiques lligades, majoritàriament, a l'intens desenvolupament urbanístic que ha caracteritzat les darreries del segle XX i inicis del XXI afectant, principalment, els suburbis portuari i oriental de Tàrraco.

Al llarg del temps, el Museu ha incrementat els seus fons i és, des d'un punt de vista normatiu, la destinació obligada de tots els materials que es troben de forma reglada o casual al solar de l'antiga Tàrraco i de bona part del seu territori, base fonamental de les seves col·leccions. Les col·leccions del MNAT constitueixen, doncs, un referent obligat per a l'estudi de la Tarragona romana.

➤ *Disseminació*

Actualment el MNAT compta amb un magatzem principal que custodia part de la col·lecció no exposada i els dipòsits arqueològics de la Generalitat de Catalunya. L'edifici dels serveis centrals acull una altra part de la col·lecció, mentre que el Museu Arqueològic – avui amb seu temporal a l'edifici del Tinglado 4 – i els diversos centres (Centcelles, Els Munts i Necròpolis Paleocristiana) exposen els elements més significatius i destacats de la mateixa. Cal destacar especialment el volum, excepcionalitat, però també fragilitat, de la col·lecció de la Necròpolis Paleocristiana, conservada en part a l'antic edifici del Museu, avui tancat al públic, i a l'exterior, als entorns del conjunt.

Altres institucions de Tarragona conserven fons testimoni de la història romana de Tarragona, com el Museu Diocesà o el Museu d'Història de Tarragona, gestionat per l'Ajuntament de Tarragona, que custodia, entre d'altres, el fons Molas.

El Museu Arqueològic, en resum, se singularitza per conservar la col·lecció més àmplia i significativa de la Tarragona romana i esdevé el museu de referència de la romanitat de la ciutat, capital de la Hispania Citerior, i del seu territori, en diàleg i coordinació amb el conjunt de seus i institucions de la ciutat.

➤ *Peces singulars i destacades*

Entre la col·lecció i els fons del MNAT podem destacar un resum de peces singular, és a dir, aquelles que tenen un valor patrimonial extraordinari per la seva qualitat, singularitat o excepcionalitat i que alhora són referents o icones identificadors del museu, com el Mosaic del Peixos, el Mosaic de la Medusa, la Nina d'Ivori, el lampadari de bronze, la Muralla, el conjunt estatuari del teatre (August, cuirassats, togats), la pintura arquitectònica dels Munts i el sostre de cubicle també dels Munts. D'altra banda, podem diferenciar un seguit de peces destacades, és a dir, aquelles que, sense ser singulars, es distingeixen del conjunt de la col·lecció, especialment per la seva rellevància dins el discurs expositiu com els retrats i conjunt d'epigrafies.

2.3 Pla estratègic 2021 – 2025

El Pla Estratègic del MNAT per al 2021-2025 atén els diferents àmbits d'actuació del museu i les diferents seus que gestiona, i, si bé se centra en la potenciació i redefinició de l'àrea de col·leccions i recerca, base d'una institució com el MNAT, té com a actuació central la reforma del Museu Arqueològic.

El pla estableix tres línies estratègiques:

- **Línia Estratègica 1.** La millora de la documentació i conservació dels fons i l'impuls de la recerca i del coneixement sobre la cultura romana a Hispània.
- **Línia Estratègica 2.** El MNAT, una institució de referència de la romanitat a la península Ibèrica, social i oberta a la ciutadania.
- **Línia Estratègica 3.** La millora de l'organització i la gestió de la institució.

És en la línia 2 en què la reforma del museu s'insereix plenament i té un paper decisiu en l'assoliment dels objectius estratègics marcats.

- **Objectiu estratègic 7.** Promoure el museu i els seus equipaments, en el context del Patrimoni Mundial de Tàrraco, tot reflectint el significat de l'antiga capital de la província Tarraconense en els àmbits català, peninsular i internacional.
- **Objectiu estratègic 8.** Desenvolupar programes culturals que atenguin la diversitat de públics actuals o potencialment interessats en el patrimoni, promovent la accessibilitat i inclusió.
- **Objectiu estratègic 9.** Ser un referent en l'àmbit educatiu generant recursos, facilitant l'accés i la comprensió del patrimoni.
- **Objectiu estratègic 10.** Promoure la cerca i l'ús de nous llenguatges, temàtiques i mitjans per a la divulgació del patrimoni, promovent l'estima i empatia envers el patrimoni.
- **Objectiu estratègic 11.** Esdevenir un referent de proximitat en els aspectes patrimonials, culturals i també socials, cercant aliances externes.

➤ *Missió, visió i valors del museu*

El pla estratègic defineix els conceptes troncal de la institució de la manera següent:

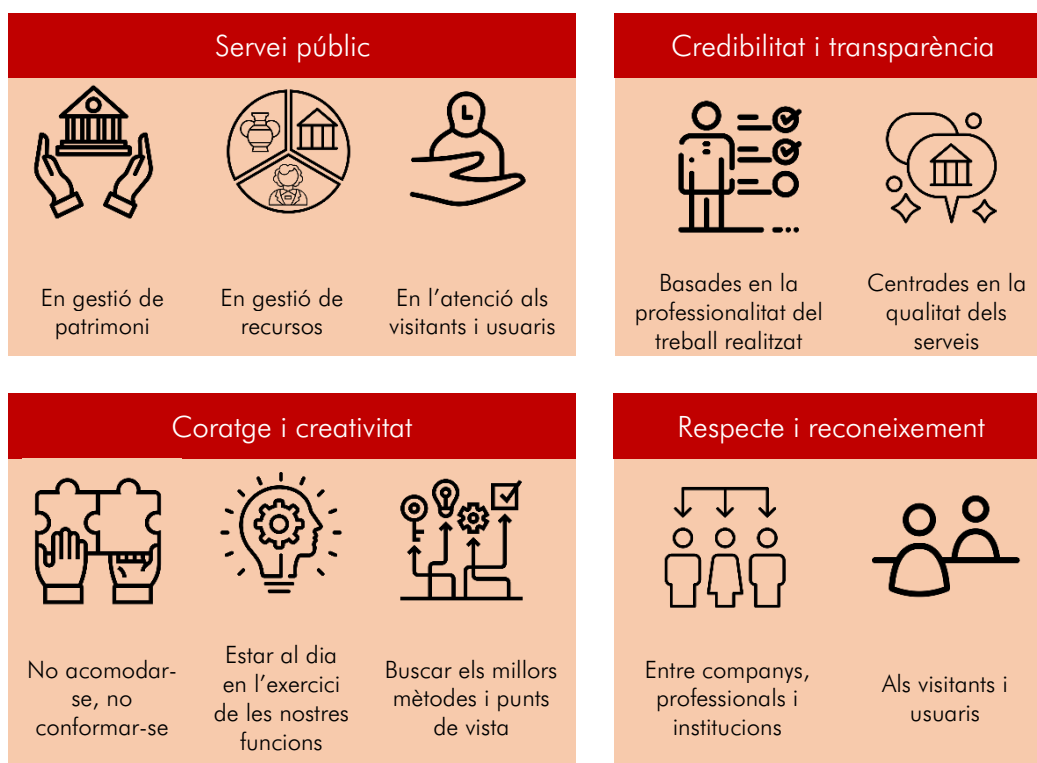
Missió:

El MNAT és un museu que custodia i difon un patrimoni, reconegut com a Patrimoni Mundial per la UNESCO, que és testimoni de l'impacte, l'evolució, la complexitat i l'herència de la

cultura romana a Tarragona, al seu territori i a la península Ibèrica. El museu està al servei dels investigadors, del món educatiu i de la ciutadania, i posa al seu abast tot el seu bagatge i els recursos per a l'impuls de la recerca, de la formació, de l'aprenentatge i del gaudi. *Visió*

- El MNAT aspira a ser un museu tarragoní i català de referència de la romanitat a Catalunya, i a la península Ibèrica.
- El MNAT aspira a ser un museu obert, accessible i inclusiu, que, a partir del coneixement del nostre passat, col·labori a fer una societat millor.
- El MNAT està al servei de la societat: dels investigadors, dels estudiants, dels veïns i dels turistes. Per tant, ha de promoure el coneixement, l'aprenentatge i el gaudi del patrimoni i de la història.
- El MNAT treballarà per millorar els seus procediments i la seva gestió, i així acomplir el seu paper de servei a la ciutadania.
- El MNAT promourà la coordinació amb els altres agents institucionals i del territori.

Valors

3. PLANTEJAMENT CONCEPTUAL I CARACTERITZACIÓ BÀSICA DEL MUSEU

Hi ha un seguit d'aspectes que cal tenir en compte a l'hora de definir el Museu Arqueològic en relació al projecte museogràfic.

- Museu inserit en el circuit del patrimoni mundial de Tàrraco de la part alta

El Museu Arqueològic està ubicat a la part alta de Tarragona, entorn patrimonial destacat de la ciutat i on es concentra la major part dels elements declarats Patrimoni Mundial.

En aquest sentit es beneficia de la concentració d'oferta turística i atrau tant públic escolar, com turista o local. El Museu és un actiu d'aquesta oferta, però alhora es beneficia del conjunt.

- Museu monogràfic de la romanitat de Tàrraco

Tarragona conserva en el paisatge urbà l'empremta romana - amb la muralla, l'amfiteatre i el Circ i Pretori com elements estrella -, i la seva evolució al llarg del temps.

Bona part dels elements patrimonials són visibles o visitables i aporten informació i valors patrimonials específics a aquest conjunt. En aquesta oferta diversa i disseminada, el Museu es caracteritza per ser l'únic espai dedicat monogràficament a la romanitat i aglutinar testimonis i restes del conjunt de Tàrraco i el seu territori, de manera que esdevé un referent de síntesi.

- Exposició permanent del MNAT

El Museu Arqueològic segueix sent l'exposició permanent del MNAT, en tant que museu que gestiona diversos centres i elements patrimonials.

El Museu és un referent de síntesi i alhora un espai des d'on promoure el coneixement i la visita de la resta del patrimoni propi o gestionat per altres entitats.

- Espai de relació i d'acció cultural

Tot i que l'exposició permanent té un sentit en sí mateixa, esdevé un eix sobre el qual s'estructura l'acció cultural, social, educativa i divulgativa del museu.

A través de l'acció i la dinamització, l'exposició és una plataforma per treballar altres llenguatges i continguts amb la diversitat de públics que volem atendre. El patrimoni de fa dos mil anys esdevé font de coneixement, de gaudi, i també de reflexió sobre el present.

4. DESCRIPCIÓ PROJECTE ARQUITECTÒNIC

Aquest projecte museogràfic es basa en el projecte arquitectònic *Proyecto refundido de reforma del edificio del Museo Nacional Arqueológico de Tarragona*, redactat per Soffitto Arquitectura SLP, i promogut pel Ministerio de Educación, Cultura y Deporte, amb data de novembre de 2017. L'execució de la qual s'han iniciat l'any 2019.

El projecte millora, condiona, renova i actualitza un edifici preexistent, però no en canvia els elements bàsics. De manera similar, el projecte de futur tampoc no modifica els espais que ha tingut fins l'any 2018, és a dir, exposició i serveis auxiliars.

Així doncs, l'edifici de la plaça del Rei està destinat exclusivament a exposició, permanent i temporal i serveis d'atenció al públic. La planta baixa, a peu de carrer, acull la recepció, un petit espai de venda d'entrades, control de seguretat i botiga.

L'edifici compta amb dos espais per a activitats i tallers, un al soterrani i l'altre a la planta baixa a tocar de la sala d'exposicions temporals. D'altra banda, compta amb una sala d'actes al soterrani, equipada amb 100 cadires fixes.

Els serveis públics estan ubicats al soterrani, on hi ha tres sanitaris de dones i dos d'homes. Al replà de la primera planta hi ha els serveis accessibles i a la segona planta, un de reservat per a ús intern.

Els replans a cada planta, tant de l'escala principal com de la secundària, i la zona central del soterrani són espais de distribució i alhora de descans per als visitants.

Quant a les àrees de servei intern es compta amb un magatzem, zona de descans per als treballadors i dos vestidors.

Amb el nou projecte de la superfície útil, 1360 m² corresponen a espais museogràfics, 238 m² a espais auxiliars i 536 m² a altres espais. Desglossem algunes dades:

	2018	2022
Superfície de recepció (planta baixa)	10 m ²	10 m ²
Superfície d'aules i espais polivalents		
Espai 1	68 m ²	59 m ²
Espai 2	34 m ²	44 m ²
Sala d'actes	83 m ²	83 m ²
Lavabos	18 m ²	24 m ²
Vestíbuls	242 m ²	236 m ²
Espais de treball intern		
Magatzems	46 m ²	22 m ²
Zones servei	57 m ²	0 m ²
Zona de descans de treballadors	13 m ²	30 m ²
Espais expositius		
Exposició temporal	193 m ²	143 m ²
Soterrani	149 m ²	102 m ²
Planta baixa	229 m ²	221 m ²
Primera planta	317 m ²	257 m ²
Segona planta	541 m ²	490 m ²

5. PLA D'USOS DE L'EDIFICI

Els usos de l'edifici i de la mateixa proposta museogràfica, definiran la materialització del projecte.

EN QUANT A L'ACTIVITAT PÚBLICA

- Expositiu
 - Permanent
 - Temporal
- Didàctic
 - Educació pre-obligatòria
 - Educació obligatòria
 - Educació post-obligatòria
 - Altres col·lectius
- Social, de divulgació
- Cultural i divulgatiu
- Patrimonial
 - Exposició col·lecció
 - Protecció
 - Estudi
- Turístic

EN QUANT A L'ACTIVITAT INTERNA

L'equipament de l'edifici ha de facilitar els espais i recursos per tal de desenvolupar l'acció pública.

- Atenció al públic i prestació de serveis
 - Distribució i venda d'entrades i serveis
 - Informació
 - Venda de productes
 - Orientació
 - Reserves
- Gestió administrativa
- Manteniment i neteja
- Emmagatzematge
- Usos del personal del museu
- Conservació preventiva
- Seguretat

6. PÚBLIC DESTINATARI

Tal com es planteja en el Pla Estratègic, la voluntat del MNAT és treballar amb l'usuari de proximitat, el visitant esporàdic i el turista, tres perfils ben identificats al museu i que analitzem a continuació.

Cada un d'ells té hàbits diferents de consum cultural, expectatives diferents i codis de comunicació també diferents. Per això cal fer un esforç en la diversificació de canals i mitjans a utilitzar, tant en el projecte museogràfic com en els programes i recursos que se'n derivin.

Així mateix, cada un d'aquests tipus de públic realitzen la visita de manera diferent, sigui de forma individual, en grup o família. En aquest sentit, cal una adaptació especial per a cada una des les circumstàncies, sigui per llenguatge, espai o interessos.

Entre el visitant col·lectiu cal diferenciar, pel seu nombre i especificitat, el públic escolar. Sobretot d'educació obligatòria, de centres tarragonins i catalans, però també estrangers en viatge d'estudis.

Un altre aspecte és el de l'accessibilitat. Sigui en el format que sigui la visita i la tipologia de visitant que sigui, el museu, la seva exposició, els recursos i programes han de ser accessibles cognitivament, sensorialment i físicament.

6.1 Tipologies

Entrem en detall en alguns d'aquest aspectes:

- **Visitant de proximitat:** el MNAT és un museu referent a Tarragona, per la seva història, la seva trajectòria i la seva imatge. El públic destinatari en primera instància ha de ser el tarragoní – especialista, familiar, adult o escolar. Aquest és el públic usuari. El museu ha de permetre que s'hi reconegui, que esdevingui un espai d'activitat cultural i social, punt de trobada, debat i construcció d'identitat.
- **Visitant:** el segon grup, és el de *visitants*, d'un radi de 100 – 150 km, que ve a Tarragona a passar el dia, el cap de setmana o fins i tot, com a visita des de la segona residència a la Costa Daurada. El patrimoni romà de Tarragona ha de ser reconegut com a propi. Però la seva visita és ocasional o esporàdica.
- **Turista:** Bona part dels visitants de Tarragona són turistes. Espanyols o estrangers, són visitants que passen una sola vegada per al museu. Són usuaris de serveis, però no visitants recurrents. El seu idioma i els seus referents culturals són diferents i cal tenir en compte aquests diferents punts de vista per a fer entenedora i satisfactòria la visita al museu.

La tipologia de visita condiona com es visita el museu, el temps dedicat, la relació amb l'exposició, l'ús de serveis, etc. En definitiva, les expectatives de visita.

Cada vegada més, les expectatives en visitar un museu no són les d'assolir un coneixement, sinó les de gaudir d'una experiència en temps de lleure. Fins i tot la visita escolar exigeix una metodologia més activa i participativa que el tradicionalment esperat.

L'exposició doncs, ha de permetre diferents nivells de lectura sigui per donar a resposta a:

- El diferent temps que es destina a la visita
- Per garantir el correcte aprofitament d'acord amb la demanda
- Per arribar a persones amb coneixements i referents culturals diferents

7. DESCRIPCIÓ DELS ESPAIS NO MUSEOGRÀFICS

A títol orientatiu, es descriuen necessitats i requeriments dels diversos espais del museu que no són d'ús museogràfic.

Recepció

- Lloc de treball per a dues persones
- Venda d'entrades (caixa, tiquetera...)
- Atenció telefònica
- Cartelleria d'activitats
- Dispensador fulleteria
- Petita botiga
- Emmagatzematge d'estoc de servei de botiga i fulleteria
- Pantalla amb càmeres CCT

Aula planta baixa

- Taules plegables per a 35 persones
- Cadires apilables per a 45 persones
- Armaris per a material de suport de tallers i activitats
- Projector i pantalla

Aula soterrani

- Taules plegables per a 35 persones
- Cadires apilables per a 60 persones
- Armaris i prestatgeries per a material de suport de tallers i activitats
- Projector i pantalla
- Carros per a motxilles

Magatzem soterrani

- Prestatgeries per a material de manteniment i material auxiliar de museografia

Office per a treballadors

- Taula i cadira de despatx
- Armari de despatx
- Taula de servei per a reunió per a quatre persones
- Cadires
- Moble auxiliar de sobretaula
- Llum de reforç

Vestidors

- Consignes
- Banc
- Paperera

Sala d'actes

- Complement de la dotació del projecte arquitectònic

Equipament de servei a tot l'edifici

- Àrees de descans, espais de magatzem

8. ESPAIS MUSEOGRÀFICS

8.1 Aspectes que condicionen el desenvolupament museogràfic

L'edifici que acull actualment el MNAT, fou dissenyat als anys 40, inaugurat el 1960 segons projecte de l'arquitecte Francesc Monravà Soler i des d'aleshores, com s'ha explicat abans, no s'ha intervingut ni alterat substancialment la seva configuració. Un edifici de quatre plantes de concepció clàssica, amb façanes de pedra tipus del Mèdol i interior amb grans espais banyats amb llum natural.

La reforma actual, a partir del projecte de SOFFITO Arquitectura SLP, adapta l'edifici a la normativa vigent en matèria de seguretat contra incendis i accessibilitat. El dota d'instal·lacions de climatització i ventilació, nova coberta, substitució de fusteria exterior, renovació integral de la il·luminació interior, instal·lació d'ascensor de doble embarcament, habilita una zona de vestuaris pel personal que treballa en el museu i reforma totalment la sala d'actes.

Construeix una plataforma a la planta semisoterrani per connectar les sortides d'evacuació amb la passarel·la procedent del Pretori.

Per a la implantació de la museografia, s'ha previst preses de corrent, carrils electrificats en el sostre per posterior inserció de focus, bases d'endolls en parets i terres per a vitrines i aparells de projecció i audiovisuals.

En la planta semisoterrani hi descansa una part de la muralla romana, al voltant de la qual es va construir l'edifici. Aquesta és doncs, la peça més gran i potent del museu. En una paret de l'escala, visible tant des de la planta primera com de la planta segona, s'hi troba una altra peça destacable: el mosaic dels peixos.

La superfície construïda és de 3.246 m² i l'útil de 2.141 m²:

El museu consta de **4 plantes: semisoterrani, planta baixa, primera i segona.**

- La **planta semisoterrani** té una superfície útil 650 m². Aquesta planta té una sortida al passeig de Sant Antoni que només s'utilitzarà per a moviment de peces. En la restauració es crea un accés des del carrer, a tocar de la sortida de la torre del Pretori que té la funció principal de sortida d'evacuació de la nova escala, però que pot funcionar en un futur com a entrada al museu dels visitants que provenen del circuit turístic Muralleta - Circ - torre del Pretori. Aquesta entrada té un espai de recepció d'aproximadament 30m². Sortint de l'espai de recepció trobem una aula-taller (58,50m²), una sala d'actes (86,20 m²) per a 100 persones i la imponent porció de muralla amb un possible espai expositiu al seu voltant de 96 m². L'auditori també tindrà sortida d'emergència a l'exterior.
- La **planta baixa**, amb accés des de la plaça del Rei, consta d'espai de recepció (47,70 m²), espai d'exposicions temporals (88,70 m²), sala de reunions (58,63 m²),

i dues sales (II i III) d'exposicions permanents de 6 m d'alçada i superfícies de 162,30 m² i 58,63 m². La sala III té accés per la planta primera mitjançant un mirador. Existeix un desnivell entre l'espai de recepció i la resta de la planta. Per això l'ascensor -de persones, no de càrrega- té doble entrada i permet accedir des del nivell de carrer a les sales de la planta.

- La **planta primera** de 3 metres d'alçada, té un vestíbul de (49,90 m²), on una finestra circular de 150 cm de diàmetre permet veure la sala II de la planta baixa; un mirador cap a la sala III de la planta baixa de 14,55 m²; una sala d'exposició permanent de 206,50 m²) amb quatre arcades que comuniquen les dues parts en les que queda dividida la sala. Des del replà de l'escala hom pot gaudir del "Mosaic dels Peixos" situat en el tram d'escala que ens porta a la planta segona.

A la **planta segona**, de 4 metres d'alçada, hi trobem un vestíbul de 61,40 m² i l'espai expositiu més gran, format per 3 sales de 166 m², 203 m², 58 m².

Així com en el replà de la planta primera, una obertura circular ens permetia veure la sala del pis inferior, aquí una paret amb obertures en forma d'arcades ens deixa veure la sala X d'aquesta mateixa planta. És en el replà d'aquesta planta on es veu millor el "Mosaic dels Peixos".

Les comunicacions verticals són:

- Una escala principal de l'edifici, de doble tram, entorn d'un ull d'escala obert que permet la relació visual entre els diferents nivells de l'edifici. Un generós lluernari la banya de llum natural.
- Un ascensor.
- L'extrem sud-oest de l'edifici acaba en forma d'absis semicircular. En la restauració, l'absis es compartimenta per crear un recinte protegit i habilitar una escala d'evacuació.

Serveis. Lavabos a les plantes soterrani, primera i segona.

Recepció de visitants i circuits de visita. El projecte actual manté un sol accés de visitants a la plaça del Rei, però incorpora en el seu disseny, la possibilitat de connectar el Museu amb el conjunt del Pretori i capçalera del Circ a través de la nova sortida del soterrani, que té la funció principal d'emergència.

Així mateix, hi ha una sortida d'emergència a la sala d'actes. La porta del passeig de Sant Antoni, per normativa no aconsegueix com a sortida d'emergència, però es manté com a entrada de peces i material voluminós.

El projecte contempla la possibilitat d'un doble circuit de visita: des de l'accés del soterrani i des de la plaça del Rei. Si es visita el museu accedint per l'entrada de la planta soterrani es segueix des d'aquesta planta a les plantes baixa, primera i segona on finalitza la visita. Si s'accedeix per l'entrada de la Plaça del Rei a la planta primera, se li indicarà al visitant que baixi a la planta soterrani per iniciar la visita i posteriorment ascendeixi a les plantes superiors.

8.2 La museografia versus l'edifici

- La museografia vol respectar i enaltir l'arquitectura de l'edifici.
- Integrar els espais i formes interiors en el discurs.
- Aprofitar la llum mediterrània que entra pels grans finestrals adoptant la solució de filtres solars en casos concrets i necessaris.
- Adaptar la museografia a l'amplitud i alçada d'espais, reduint en el possible la creació d'envans i gràfiques que compartimentin les sales o tapin les finestres.
- Respectar el sòl de terratzo existent.
- Crear equilibri entre la quantitat de peces a mostrar i les dimensions de les sales.
- Harmonitzar museografia i edifici, tractant aquest últim com una peça més a gaudir durant la visita.

9. EL PROJECTE MUSEOGRÀFIC

9.1 Objectius

La nova proposta d'exposició respon als següents objectius:

- Donar a conèixer la història de Tàrraco i la seva significació en l'àmbit de la península Ibèrica a partir dels objectes custodiats pel museu oferint una experiència de gaudi i aprenentatge positiva.
- Enriquir l'oferta cultural i patrimonial de Tarragona i Catalunya aportant valors al conjunt del Patrimoni Mundial de Tàrraco.
- Contribuir a crear sentiment de comunitat.
- Provocar una reflexió sobre el present i la nostra societat a partir del coneixement del passat.
- Estructurar una nova oferta expositiva, cultural i educativa del museu a partir de la presentació de la col·lecció, esdevenint una oportunitat de renovació i actualització de l'activitat del museu.
- Ser un recurs de visita, turístic o educatiu de síntesi de la història de Tàrraco, complementari a la visita als altres equipaments i monuments de la ciutat, que alhora fomenti i promogui la seva visita.
- Donar una visió global i integrada del patrimoni que gestiona el MNAT.

9.2 Criteris de presentació

- Posar en el centre d'atenció el patrimoni, és a dir, la col·lecció del museu.
- Atendre al màxim de públic divers, especialment el local, l'escolar, el familiar i el turístic.
- Facilitar un recorregut accessible cognitivament, sensorialment i físicament.
- Facilitar un recorregut entenedor, estructurat, motivador i dinàmic.
- Generar un ambient de confortabilitat, fer un espai amigable que afavoreixi el gaudi de l'experiència.
- Utilitzar diversitat de recursos per afavorir el dinamisme i la comprensió dels continguts.

- Utilitzar la tecnologia com a suport, acompanyament o element museogràfic dins el recorregut expositiu sense esdevenir protagonista en sí mateixa.
- Convertir l'exposició en el centre d'una experiència global, amb recursos, activitats i serveis adreçats a la diversitat de públic.

9.3 Estratègies de presentació

D'acord amb aquests criteris i per tal d'assolir l'objectiu d'arribar a la major diversitat de públic amb un sol muntatge expositiu cal recórrer a estratègies diverses:

- Utilitzant diferents tipus d'informació per transmetre el mateix contingut: textos, imatges, multimèdia...
- Incorporant els diferents idiomes en el primer nivell d'informació.
- Utilitzant un llenguatge rigorós però entenedor.
- Facilitant recursos complementaris de formats diferents: guies de paper, videogüies, visites guiades, tallers, fitxes de treball, etc.
- Utilitzant mitjans que garanteixin la major accessibilitat, sigui cognitiva, sensorial o física, ja que normalment són mitjans d'interès per al conjunt dels visitants.
- Garantint la correcta orientació en l'espai.

9.4 Criteris d'accessibilitat

Els criteris de disseny museogràfic i d'espais ha de donar resposta en allò possible a la normativa actual en temes d'accessibilitat, regulat per la Llei 13/2014.

El MNAT vol seguir treballant en aquesta línia i integrar en la mesura del possible els recursos que millorin l'experiència del la globalitat del seu públic, eliminant barreres físiques que impedeixin l'accés, cercant els millors mitjans d'informació i comunicació per tal de fomentar la participació i la inclusió de totes les persones amb discapacitat (física, visual, auditiva, intel·lectual, mental...) i col·lectius amb necessitats especials o risc d'exclusió social.

Les mesures i recursos han de proveir les millors condicions de seguretat, comoditat, comprensibilitat, autonomia i usabilitat per a tots els usuaris.

L'experiència prèvia del MNAT i en el camp de la museografia s'han d'integrar des de la fase de conceptualització del projecte.

En termes generals, cal aplicar principis de disseny universal, respectar pautes de disseny gràfic, lectura fàcil i il·luminació i cercar els recursos específics segons les necessitats

museogràfiques: recursos tàctils, recursos multimèdia, ajudes òptiques, franges podotàctils si s'escau...

A la publicació *Exposicions accessibles*¹, editada per l'ICUB i l'IMPD, o l'aplicació MUSA² per a l'autoavaluació, desenvolupada des de la Xarxa de Museus de les Comarques de Girona i el Servei de Museus, són recursos de referència.

¹ https://media-edg.barcelona.cat/wp-content/uploads/2016/10/Exposicions-accessibles_web-acc.pdf

² <https://cultura.gencat.cat/ca/temes/museus/dimensio-social/museus-i-accessibilitat/musa/>

10. CONTINGUTS CONCEPTUALS

10.1 Sinopsis

Avançant en el temps al llarg de deu segles, descobrim Tàrraco, una capital romana, a partir d'una excepcional col·lecció arqueològica, des dels orígens fins a la seva redescoberta arqueològica. Com si esdevinguéssim visitants al llarg del temps, podrem recórrer els excepcionals espais públics de la ciutat, copsar el reflex del poder de Roma, i endinsar-se en els àmbits de la vida quotidiana de la diversitat dels seus habitants, el valor i riquesa del seu territori, la província més extensa de l'Imperi, amb els exemples de les més riques vil·les de les elits de Tàrraco.

10.2 Relat

S'inicia amb l'arribada per mar dels romans, en el context de la construcció d'un imperi romà a la Mediterrània i la fundació de Tàrraco, que des de campament militar convivint amb la població ibera, esdevé fortificació i ciutat.

Tàrraco manté un paper destacat com a base logística de la conquesta d'Hispania i serà capital de la província Hispania Citerior, la més extensa de l'imperi romà. El poder polític, religiós i militar de Roma es manifesta en tots els àmbits de la ciutat i la vida quotidiana. De l'època d'esplendor urbà ens arriben edificis i espais públics de monumentalitat arquitectònica, estatuària, retrats, inscripcions epigràfiques que ens donen notícia de com s'utilitzava la propaganda del poder, a imatge de Roma.

Però la ciutat no és només els grans monuments, sinó que la conformen les persones. De diferents orígens, condició econòmica i social, dones i homes, adults i nens; com si resseguíssim els diferents espais d'una domus al llarg d'un dia, anem descobrint aquestes persones i la seva vida quotidiana en l'entorn més familiar.

En època romana, però, la vida no es fa a casa, sinó al carrer. I una ciutat romana la conformen, a més dels recintes dintre muralles, els barris suburbials i un extens territori ben comunicat, l'*ager*, que proporciona els recursos a la ciutat: aliments, productes, matèries primeres, aigua... Descobrim com treballa, com es distreu, en què creu la gent de Tàrraco i com s'organitza el territori per abastir aquesta ciutat. Com a capital de província, l'àmbit d'influència de Tàrraco és àmplia.

Escampades pel territori, també tenim residències per a les elits. Fora del bullici de la ciutat, alguns privilegiats - de vegades funcionaris públics - descansen - i també obtenen rendes - al costat de la natura i del mar. Les seves cases tenen tots els luxes: banys privats, jardins, grans triclinis, luxosos paviments de mosaic o sostres pintats...

Però la gran capital de la província Hispania Citerior no romandrà aliena als avatars dels darrers segles de Roma. Són uns segles de contrastos i canvis profunds, en què l'Imperi minva

d'extensió, el poder imperial es debilita i, en conseqüència, hi ha dificultats econòmiques. També és l'època en què el cristianisme passa de la persecució a ser nova religió oficial.

Entre els segles III i inicis del V, Tàrraco perd rellevància geopolítica. El segle V és, però, una etapa de revitalització, fins al cessament formal de l'imperi romà d'occident, el 476 dC, i l'inici de l'època visigòtica.

L'exposició finalitza amb la redescoberta de Tàrraco. Tàrraco, la Tarracona visigoda, manté viva la presència de Roma. Tot i estar en runes i en gran part abandonada, ha estat el fonament sobre el que s'alça l'actual Tarragona. Mentre la ciutat es veia transformada pels avatars de la història, humanistes del segle XVI, il·lustrats del XVIII i els primers arqueòlegs del XIX recuperaven la seva història. L'arqueologia científica des del segle XX i la consolidació de les institucions i equipaments moderns garanteixen la seva preservació.

Un patrimoni que, des del 2000, és reconegut com a Patrimoni Mundial.

10.3 Àmbits temàtics. Distribució en l'edifici

L'exposició s'estructura en 4 grans blocs (A, B, C i D) que segueixen una lògica cronològica. El recorregut s'inicia a la planta soterrani i avança pujant fins a la segona planta. Cada bloc abasta el període, la temàtica i la localització següent:

A.0. Presentació general “un imperi global”

L'objectiu de la presentació general és fer retrocedir al visitant 2.200 anys (218 aC) enrere i conduir-lo pels esdeveniments que marcaran deu segles (s. VII).

A. Formació d'una ciutat romana (conquesta / república)

	Període:	Època tardorepublicana, segles III – I aC (Cronologia: 218 aC - Cèsar)
	Temàtica:	La construcció d'un imperi mediterrani
	Localització³:	Sala I (planta semisoterrani)

³ La terminologia de la localització, correspon a l'edifici al 2017, que és la que segueix el projecte de reforma arquitectònica. En aquest projecte no hi ha les sales V i VII, que ara corresponen a replans de la nova escala de servei. Mantenim, però, la nomenclatura antiga per tal que hi hagi una correlació amb els plànols arquitectònics.

B. Consolidació: l'esplendor d'una capital romana

(*Pax romana* / Alt Imperi)

	Període:	època altimperial, segles I – II dC (Cronologia: August – 235 dC)
	Temàtica:	Roma, imatge del poder; L'esplendor i la vida a una capital provincial romana; Ager Tarraconensis, Hispania Citerior
	Localització⁴:	Sales II, III, IV, VI + vestíbuls (plantes primera i segona)

C. Dissolució del domini romà (De romans a visigots)

	Període:	època tardoromana i visigoda, segles III – VII dC (Cronologia: 235 dC - s. VII)
	Temàtica:	De romans a visigots
	Localització:	Sales VIII i IX (planta segona)

D. Cloenda. *Tàrraco quanta fuit*

	Període:	Des del segle XVI fins a l'actualitat.
	Temàtica:	El descobriment de Tàrraco; Declaració del conjunt arqueològic de la ciutat com a Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO l'any 2000; Història del Museu.
	Localització:	Sala X (planta segona)

⁴ La terminologia de la localització, correspon a l'edifici al 2017, que és la que segueix el projecte de reforma arquitectònica. En aquest projecte no hi ha les sales V i VII, que ara corresponen a replans de la nova escala de servei. Mantenim, però, la nomenclatura antiga per tal que hi hagi una correlació amb els plànols arquitectònics.

11. CRITERIS MUSEOGRÀFICS I DE LLENGUATGES

Utilitzem més d'un sentit per comprendre i informar-nos sobre el que ens envolta. Per tant, en la museografia, es tracta de combinar adequadament els recursos multimèdia amb la finalitat de mantenir l'atenció, facilitar la comprensió i aconseguir que la visita sigui un passeig agradable entre nous coneixements.

Un equilibri del qual cal tenir cura és el domini dels recursos museogràfics respecte a les peces exposades. Els elements multimèdia no han de competir amb la col·lecció del museu. De lluny, ha de dominar la col·lecció, quan ens atensem, els multimèdia ens ajudaran a interpretar cada peça.

La rica col·lecció d'epigrafia funerària del MNAT ofereix múltiples dades útils des del punt de vista de la sociologia. La seva aportació textual pot ser important en molts àmbits del museu.

Les recreacions en 3D, fixes o animades, dels edificis de Tàrraco, combinades amb imatges de les ruïnes i edificis actuals de Tarragona, són una eina ideal per explicar com va ser aquesta ciutat, el seu urbanisme i monumentalitat. La projecció virtual sobre imatges de l'urbanisme actual, ajuda de gran manera a comprendre les dimensions i importància de Tàrraco i creiem que aquest ha de ser un recurs museogràfic molt ben explotat en el museu.

En el desenvolupament de textos i infografies, tant per gràfiques com per audiovisuals i vídeos, cal trobar uns llenguatges amb els què el visitant se senti acompanyat en el museu, com si la visita li expliquessin diferents guies. Per exemple proposem:

Llenguatge de "periodista corresponsal de guerra": és el llenguatge que ens serviria per explicar la segona guerra púnica, els assentaments militars, les batalles contra els pobles d'Hispania, els legionaris, la captació de botins i esclaus... En definitiva, l'assetjament, la destrucció, la violència i el poder.

Consta de: peces de la col·lecció més pantalles amb il·lustracions animades (semblants a infografies dels diaris secció internacional), mapes de l'expansió, plànols de batalles... Colors vermells, negres i grisos.

Llenguatge de "guia turístic": és el que ens mostrarà la ciutat, les cases, els interiors domèstics, ens presentarà els seus habitants i els seus costums...com un Ciceró modern o com una comercial d'una empresa immobiliària.

Consta de: peces de la col·lecció, maquetes, atrezzo, vídeos animats d'il·lustracions realistes i fotografies. Colors dominants *floridi* propis dels entorns urbans i domèstics.

Llenguatge "d'historiador romà": ens parlarà de política, de lleis, de l'*ordo decurionum*, la *plebs* i els *servi*. Ens explicarà l'evolució política i organització de Tàrraco, des de base militar a colònia i a capital de la Hispania citerior. Ens familiaritzarà amb dates, segles, emperadors i personatges il·lustres. Serà el nostre Tit Livi, el nostre Plini el Vell.

Consta de: Peces de la col·lecció (especialment epigrafies), il·lustracions realistes, dibuixos animats, esquemes sinòptics, petits attrezzo i reproduccions de textos i lleis en pissarres de cera i planxes de bronze. Colors metàl·lics, marbres, grocs.

Llenguatge “d’arqueòleg”: per destacar l’excepcionalitat dels monuments romans de Tarragona com a Patrimoni Mundial; per fixar la mirada a partir del s. XVI quan amb Pons d’Icart es comença a reconstruir el passat romà; per completar tècnicament la visió del llenguatge de “guia turístic”; i evidentment, per explicar com va millorant dia a dia la recuperació de Tàrraco. És el llenguatge dels nostres arqueòlegs i conservadors del MNAT.

Consta de la majoria de recreacions 3D, de la majoria de fotografies, petites escenografies, planimetries d’excavacions i infografies estadístiques en petites pantalles.

12. COM ES PRESENTA LA INFORMACIÓ

12.1 La gràfica

12.1.1 La gràfica textual

- **Text general de bloc:** A quatre o cinc llengües. Presenta i descriu amb un títol i text breu el contingut de cada un dels cinc grans blocs.
- **Textos d'àmbit i subàmbit:** S'adapten a la museografia específica de cada espai o sala. La més singular de totes és la ubicada al semisoterrani, on l'espai expositiu s'ha d'adaptar a l'estret entorn de la muralla romana. En tres llengües.
- **Cartel·les de peces:** totes les peces de la col·lecció portaran adjunta una cartel·la serigrafiada.
- **Senyalització:** per orientació dels visitants durant la visita. Situada a cada planta en llocs ben visibles. Per obtenir informació sobre serveis i distribució de continguts.

12.1.2 La gràfica no textual

El grafisme de plànols i mapes, d'il·lustracions i sobretot de fotografies no han de traspasar el volum de les peces mitjanes i grans. No poden ser fons decoratius de parets, sinó elements didàctics inclosos dins de pantalles o plafons petits.

Les parets i cortines de finestres i la seva continuació en el sòl si s'escau, poden delimitar àmbits i subàmbits, mitjançant colors *austeri* i *floridi*, harmònics amb les peces presentades. Les pintures murals i marbres de la col·lecció del museu podria servir de guia.

12.2 Equipaments i realitzacions audiovisuals

Contenen una part important de la informació que s'ofereix al visitant. És en les produccions audiovisuals on es fa ús dels *llenguatges* explicats en l'apartat "Criteris museogràfics i llenguatges" d'aquest document. Els equipaments proposats són videowalls (5 unitats), pantalles amb audiovisuals (12u), pantalles interactives (15u), projectors (3u), audiovisuals complexos (2u) i audiovideoguia.

Pel que fa al control del funcionament diari dels equipaments audiovisuals, cal tenir en compte que en edificis antics la connexió a internet i wifi es fa difícil a causa del gruix i estructura de les parets. S'està treballant per tal de garantir l'accés wifi complet a totes les sales amb antenes distribuïdes arreu.

Si s'opta per un concepte modular, cada aparell funciona independent. Les pantalles amb audiovisual s'engeguen i apaguen al donar la corrent, com els llums de les sales. En els projectors, videowalls i pantalles interactives s'instal·la dins dels aparells un programa que engega i apaga els aparells dins l'horari de visita del museu.

• Videowalls

En els dos vestíbuls d'entrada al museu els videowalls tenen funció d'informació general, presentant imatges d'excavacions, de restauració i recerca de la col·lecció, d'escolars fent tallers, de les sales del museu, de Tarragona, creant una imatge atractiva del que els hi espera en la visita i de les funcions del MNAT.

En el semisoterrani un videowall situa al visitant en l'espai i el temps ocupats per l'imperi romà i també presenta a pobles i cultures en altres parts del món. És l'inici de la visita a l'exposició permanent i correspon al punt 0. Un Imperi Global.

També en el semisoterrani, un videowall corresponent al "Disseny i planificació d'una ciutat romana" mostra l'evolució, cap a l'any 100 aC, de la fortificació i el vell poblat que donaran forma a la ciutat.

En la planta baixa, en l'apartat "2.1 A imatge de Roma", el videowall "L'art del poder" presenta la imatge del poder i la propaganda imperial.

• Pantalles amb audiovisuals

Són monitors de 22", 43" o 49".

Situats en els dos vestíbuls d'entrada al museu, informaran dels esdeveniments i activitats que es van succeir al llarg de l'any.

A la planta baixa, una pantalla amb audiovisual farà de suport d'informació a la maqueta de Tàrraco i una altra ampliarà informació de pedestals i epigrafies.

A la planta primera 5 unitats, desenvoluparan continguts sobre diferents parts de les domus i els seus habitants.

A la planta segona, 4 unitats es destinen a les vil·les romanes i el control del territori.

• Pantalles interactives

Són 11 monitors tàctils de 42 polzades distribuïts en les 4 plantes del museu. El visitant podrà interactuar i obtenir informació sobre: la segona guerra púnica, les muralles de Tàrraco, monuments, arquitectura, el mosaic dels peixos, les domus, la indumentària i les vil·les romanes.

Taula interactiva

Per presentar de forma atractiva la complexitat de l'*ager*, *conventus* i *provincia*.

• Projeccions

A banda dels blocs temàtics que es desenvolupen en el recorregut de les sales, es fa necessari la utilització de la sala d'actes del semisoterrani com a sala pont per acollir i organitzar els grups de escolars i turistes. En aquesta sala es presentarà un audiovisual de síntesi, resum de l'exposició del museu i complementària de la mateixa. En quatre idiomes (català, castellà, francès i anglès).

En el vestíbul de la planta primera, sobre un mosaic que reposa en el terra, es projectarà de forma zenital un mapping sobre mosaics.

L'àmbit "Dissolució del domini romà" es presenta en un espai semifosc on el control de la llum permet la projecció sobre una de les parets d'un curt sobre la temàtica de l'àmbit.

Finalment, es té en compte un projector per a la sala destinada a exposicions temporals.

• Audiovisuals complexos

En la sala III de la planta baixa es proposa un espectacle audiovisual format per set projectors i tres pantalles audiovisuals que envoltaran totes les parets de la sala d'imatges i projectaran un mapping sobre la pintura dels Munts. El tema és l'esplendor de Tàrraco i la seva construcció com a imatge de Roma.

En la sala X de la planta segona, un projector, tres pantalles audiovisuals així com atrezzo i certes peces de la col·lecció seran la museografia del Bloc 4 CLOENDA, presentant *Tarraco quanta fuit..*

• Audiovideoguies

En la recepció dels vestíbuls s'oferirà aparells d'audiovideoguia en diferents idiomes.

12.3 La informació adaptada a la ceguesa o baixa visió

- Maqueta de l'edifici. Desplegament per plantes.
- Maqueta de la muralla romana del semisoterrani.
- Reproducció facsímil de peces de la col·lecció que permetin desgranar el guió conceptual del museu.
- Textos del museu adaptats als codis de "lectura fàcil" a disposició dels visitants.

13. COM ES PRESENTA LA COL·LECCIÓ ARQUEOLÒGICA

Aquest projecte inclou una proposta de peces a exposar, que serà ajustada en la redacció del projecte executiu d'acord amb els conservadors del MNAT.

La diversitat de la col·lecció és àmplia i caldrà tenir-la en compte en el desenvolupament del projecte, tant pels aspectes de presentació, com de protecció física i de conservació preventiva. A continuació es detallen alguns aspectes a tenir en compte, en els quals caldrà aprofundir en la fase executiva.

La major part de les peces exposades estan constituïdes per materials petris i ceràmics i en menor quantitat trobem objectes de vidre i metall, pintures al fresc o matèria orgànica.

El tractament de la col·lecció i la proposta d'exposició hauran de respectar els criteris de conservació preventiva, des de la seva manipulació fins a la incorporació a la museografia. En aquest sentit, s'hauran de respectar les indicacions dels conservadors del MNAT i dels conservadors-restauradors del CRBM, que assessorin aquest projecte.

La diversitat de la col·lecció no només és deguda als materials sinó també a la seva tipologia, mida, pes... que abasta des de grans blocs arquitectònics o d'estatuària, fins a petites peces d'ús personal. Els criteris de manipulació i exhibició s'hauran d'adequar a cada un dels casos.

Per a les grans peces de marbre i altres roques caldrà conèixer el pes i estudiar la manera de presentar-les. També caldrà crear l'espai adequat al seu entorn per tal de no ser malmeses durant el circuit dels visitants.

Les vitrines i suports hauran de ser de materials neutres, que harmonitzin amb la seva presentació, però alhora no n'alterin les condicions.

És important el disseny del mobiliari, tant de vitrines com suports, per tal de permetre el posterior accés per a neteja, manteniment o manipulació per part del personal del museu.

Així mateix, el disseny de vitrines i altres receptacles que ho requereixin permetrà incloure, sense ser visibles, productes absorbents d'humitat i control de temperatura.

S'estudiarà la lluminositat (lux) que arribarà a les peces i en funció d'això s'instal·laran els diferents filtres lumínics als finestrals per tal que a les sales no es sobrepassin, per a la radiació ultravioleta, el 75 microwats / lumen; per a la lluminositat, els 300-400 lux.

Així mateix, el projecte ha d'incloure els elements de senyalització i de delimitació d'espais, com catenàries, que protegeixin els objectes sensibles durant el circuit dels visitants.

14. GUIÓ MUSEOGRÀFIC

Com hem avançat en el capítol 10. CONTINGUTS CONCEPTUALS d'aquest document, l'exposició s'estructura en 4 grans blocs o àmbits:

- A.0. Presentació general “un imperi global”
- A. Formació d'una ciutat romana (Conquesta / República)
- B. Consolidació: l'esplendor d'una capital romana
(*Pax romana* / Alt Imperi)
- C. Dissolució del domini romà (segles III -VII dC)
- D. Cloenda

14.1 Temàtica general de cada bloc

A. Formació d'una ciutat romana (Conquesta / República)

Ubicació: Planta semisoterrani

Cronologia: S. III – I aC

Temàtica general del bloc: La planta semisoterrani és un espai presidit per un tram de la muralla i part d'una de les rampes d'accés a la part superior de les mateixes. Aquí es presenta la formació del que serà l'imperi de Roma al visitant a través de la seva presència a Tàrraco. L'arribada, els motius, l'impacte sobre la cultura ibera, l'extensió, el desenvolupament a l'entorn de la Mediterrània. La construcció d'un imperi mediterrani a través de la creació d'una xarxa de ciutats interconnectades moldejades a imatge de Roma (època tardorepublicana, segles III – I aC). La fundació d'una ciutat romana: nucli urbà i territori. Un període d'expansió en el que s'acumulen ingents quantitats de recursos que suposa, també, la destrucció d'un modus de vida i submissió a l'esclavitud per part dels vençuts.

B. L'esplendor d'una capital romana

Ubicació: Planta principal (sales II i III), planta primera (IV), planta segona (VI)

Cronologia: August – 235 dC

Temàtica general del bloc: Tenint com a referència històrica l'anomenat Alt Imperi, el període de consolidació i màxima extensió i esplendor, aquest bloc es divideix en dos grans subblocs.

Com a capital de província i porta d'entrada al domini de Roma de la península Ibèrica, l'urbanisme, l'arquitectura i l'art al carrer de Tàrraco eren símbol i reflex de la mateixa Roma. L'estructura de la ciutat, la monumentalitat dels edificis, la profusió de retrats i símbols vinculats al poder imperial o de la capital de la província caracteritzen una ciutat que es fa, com totes les ciutats de l'imperi, a imatge de Roma.

El primer subbloc (B.1) es dedica al poder en sentit ampli però centrat en les expressions materials en forma d'arquitectura, urbanisme, estatuària, epigrafia. No es tracta d'una recreació dels principals monuments i edificis públics de Tàrraco vinculats amb el poder (temple d'August, fòrum provincial, amfiteatre, teatre, etc.), cosa que s'hauria de desenvolupar en espais més lligats a cadascun d'ells, sinó de mostrar-los com manifestació i propaganda del poder, que també té el seu reflex en la vida quotidiana.

El segon bloc (B.2) es planteja com una composició d'ambients relacionats amb la vida dels romans i romanes a Tàrraco durant els segles I a II dC. El primer d'ells se centra en l'entorn domèstic. Com era la vida quotidiana d'aquest habitants de Tàrraco? Qui eren, quina era la seva condició? Com era la seva vida segons fos la seva condició social? On vivien? Què menjaven, com cuinaven?

Però una ciutat romana no era només el seu recinte emmurallat, sinó que la conformaven els barris suburbials i un territori -l'*ager*- que havia d'abastir els seus ciutadans d'aliments, de productes -com objectes domèstics, teixits o eines-, de matèries primeres -com l'aigua, la fusta, el combustible o els materials de construcció. En tant que capital de província, Tàrraco rep i estén la seva influència més enllà del seu territori.

Un territori estructurat per l'estat, travessat per vies que unien el conjunt de l'imperi i infraestructures que garantien el seu abastiment i la seva seguretat. L'explotació es gestionava a través de parcel·les de menor o major extensió (*fundus*) que comptava amb una edificació central (vil·la), residència i centre de producció alhora. Algunes d'aquestes vil·les eren molt luxoses, destinades principalment a ser l'escenari de l'oci i el lleure de l'aristocràcia romana. El millor exemple d'aquest model de vil·la que tenim en el territori de Tàrraco és la vil·la imperial dels Munts.

En el cas de Tàrraco no podem oblidar una gran infraestructura, el port, base de la gran via de comunicació, el mar, que era operativa durant la meitat de l'any, i per tant, porta d'entrada de productes, persones i idees.

C. Dissolució del domini romà

Ubicació: Planta segona (sales VIII i IX)

Context cronològic: Època tardoromana i visigoda (235 dC - segle VII)

Temàtica general del bloc: En aquest bloc la idea seria mostrar com es transforma l'imperi en els seus dos darrers segles per donar lloc a una nova realitat: la consolidació dels dominis bàrbars i la prefiguració dels estats europeus. Una època de contrastos i canvis profunds en la que el Cristianisme passa de la persecució al triomf com a nova religió oficial de l'estat romà.

Per Tàrraco i la Tarraconense, els darrers segles del domini romà mostren dues cares ben diferents. Per una banda, un període que va des de finals del segle III fins a inicis del segle V, caracteritzat per la pèrdua de pes i rellevància geopolítica, i, per l'altra, una nova etapa de revitalització que s'estén per la major part del segle V, fins al cessament formal de l'imperi romà d'occident (476 dC) i l'inici del domini visigot.

Al llarg del segle III, l'extensió territorial de l'imperi va progressivament minvant, hi ha una debilitat institucional, l'imperi es divideix en dues parts, és una època de crisi i de reculada del model urbà. Una situació general de crisi que va afectar de forma diversa a les distintes ciutats i províncies de l'imperi, també a la Tarraconense al segle III, amb les incursions bàrbares i la reforma territorial que va comportar una devaluació del paper polític, administratiu i econòmic de Tàrraco. Una situació que es va allargar durant gairebé un segle. És al llarg d'aquests segles que proliferen els cultes orientals, especialment el cristianisme que es va estenent fins arribar a ser la religió oficial de l'imperi romà el 480.

En aquest context de crisi, els esdeveniments d'inicis del segle V van repercutir favorablement en la recuperació del pes polític i geoestratègic de Tàrraco. La capitalitat de la Tarraconense, l'única província hispana en mans del poder legítim d'Honorí (395-423), va significar l'arribada de destacats membres de l'administració civil i militar acompanyats, ocasionalment, per exèrcits destinats a la recuperació del conjunt de la península Ibèrica, en mans bàrbares. Aquesta efervescència i presència dels símbols del poder imperial romà es van mantenir fins a la fi de l'autoritat imperial a occident l'any 476 dC.

A finals del segle V pràcticament tota la Península està dominada pels visigots, un poble germànic romanitzat, que parla llatí i practica el cristianisme. Entre els segles V i VII Tarragona perd la capitalitat política, però segueix sent una seu episcopal. Al llarg d'aquests segles es va configurant el que serà la nova ciutat medieval.

D. Cloenda. *Tarraco quanta fuit*

Ubicació: Planta segona (sala X)

Cronologia: Segle XVI a l'actualitat

Temàtica general del bloc: El descobriment de Tàrraco. Des del segle XVI fins al segle XXI. La història del Museu. Tàrraco, patrimoni mundial.

Tàrraco, la *Tarracona* visigoda, manté viva la presència de Roma. Tot i estar en runes i en gran part abandonada, ha estat el fonament sobre el que s'alça l'actual Tarragona. La memòria del seu esplendorós passat es va començar a recuperar en el Renaixement de la mà

d'humanistes com Ll. Pons d'Icart - autor de la primera descripció topogràfica de la ciutat romana - i Antonio Agustín.

Durant els segles XVII i XVIII, la part baixa de la ciutat es veu afectada pels treballs de fortificació. En aquest període l'interès es centra en les peces amb contingut epigràfic, des d'inscripcions (J. Boy) fins a segells impresos en ceràmica romana (Foguet) i l'obra més destacable és la que E. Florez (1762) dedica a Tarragona.

El segle XIX és especialment dinàmic i divers. Guerres, conflictes, transformació econòmiques i socials deixen la seva empremta en la ciutat. El creixement de la ciutat posarà al descobert part de la ciutat romana, de la qual se'n salvaran només alguns vestigis. Testimoni d'aquesta destrucció i figura destacada de l'arqueologia tarraconense va ser Bonaventura Hernández Sanahuja, primer director del Museu Arqueològic Provincial.

Al llarg del segle XX, el desenvolupament de l'arqueologia científica i la consolidació de les institucions permeten l'avanç en el coneixement de la Tarragona romana i la recuperació d'un patrimoni integrat a la ciutat i, des del 2000, reconegut com a Patrimoni Mundial per la UNESCO.

Avui són diverses les institucions que treballen en la protecció, l'estudi i la divulgació d'aquest patrimoni, entre elles el MNAT i la tasca que realitza dia a dia.

14.2 Desenvolupament museogràfic

Llistat de blocs, àmbits, subàmbits i sub-subàmbits:

- A. 0. PRESENTACIÓ GENERAL (PLANTA SOTERRANI)
 - A. 0. Un imperi global
- A. FORMACIÓ D'UNA CIUTAT ROMANA (PLANTA SOTERRANI)
 - A.1. L'arribada de Roma
 - A.1.1 Context cronològic i geogràfic
 - A.1.2. L'assentament ibèric
 - A.1.3. De campament a fortificació
 - A.2. Tàrraco, ciutat romana
 - A.2.1. La muralla de Tàrraco
- B. CONSOLIDACIÓ: L'ESPLENDOR D'UNA CAPITAL ROMANA
 - B.1 Una ciutat a imatge de Roma (planta baixa)
 - B.1.1. El poder de Roma
 - B.1.2. La manifestació del poder
 - B.1.2.1 Urbanisme de Tàrraco
 - B.1.2.2 La política al mobiliari urbà
 - B.1.2.3 Arquitectura al servei del poder
 - B.1.2.4 La imatge de Roma a la vida quotidiana
 - B.1.3 Audiovisual: A imatge de Roma
 - B.2 Viure en una ciutat romana (planta primera)
 - B.2.1. Habitatges i habitants
 - B.2.1.1 Els habitatges en una ciutat romana
 - B.2.1.2 Els habitants d'una domus
 - B.2.2. Creences i costums en l'àmbit domèstic i personal
 - B.2.2.1 Creences domèstiques
 - B.2.2.2 Les creences, presents als espais de la domus
 - B.2.3. La vida domèstica
 - B.2.3.1 L'aigua a casa
 - B.2.3.2 L'alimentació: àpats i banquets i també fam
 - B.2.3.3 L'oci a casa
 - B.2.3.4 Abillament personal
 - B.2.4. Els espais domèstics
 - B.2.4.1 Elements decoratius i arquitectònics
 - B.2.4.2 Materials constructius
 - B.3 La vida a la ciutat i el territori (planta segona)
 - B.3.1 Una ciutat oberta al mar i al territori
 - El mosaic dels peixos de la Pineda
 - B.3.2 Creences i religions
 - B.3.2.1 El panteó romà
 - B.3.2.2 El culte imperial
 - B.3.2.3 Les religions orientals: El culte de Cíbele i Atis
 - B.3.2.4 Càrrecs religiosos i rituals

B.3.3 L'oci i els edificis lúdics

B.3.4 Economia i comerç

B.3.4.1 Oficis i ocupacions

El *Cursus honorum*

Els artesans

Altres ocupacions

B.3.4.2 El port

B.3.4.3 El sistema viari

Vies i camins. La via Augusta

Àrees funeràries a l'entorn de les vies

B.3.4.4 El territori

Explotació dels recursos: aqüeductes, pedreres, centres de producció ceràmica

Les vil·les: centres d'explotació

B.3.5 Viure fora ciutat. Els Munts: exemple de residència a l'*ager* de Tàrraco

B.3.5.1 Els habitants d'una vil·la

B.3.5.2 Les estances nobles de la vil·la

B.3.5.3 L'oci en una vil·la residencial

B.3.5.4 La decadència de la vida rural

C. DISSOLUCIÓ DEL DOMINI ROMÀ / De romans a visigots (planta segona)

C.1 De la crisi ((segles III-IV) a la recuperació (segle V)

C.2 De Romans a visigots (segles VI-VII)

C.3 Les noves creences, els cultes orientals i el cristianisme com a nova religió oficial

D. CLOENDA. *Tàrraco quanta fuit* (planta segona)

14.3 Guió ordenat de conceptes, propostes museogràfiques i peces arqueològiques

Z - Audiovisual de la sala d'actes

A banda dels blocs temàtics que es desenvolupen en el recorregut de les sales, es fa necessari la utilització de la sala d'actes del semisoterrani com a sala pont per acollir i organitzar els grups de escolars i turistes. En aquesta sala es presentarà un audiovisual de síntesi, resum de l'exposició del museu i complementària de la mateixa. En quatre idiomes (català, castellà, francès i anglès).

BLOC A.0 - Presentació general "Un imperi global"

Conceptes clau: Presentació general de l'imperi romà. Per primera vegada en la seva història, la totalitat de les terres que delimiten la mar Mediterrània van estar subjectes a un mateix poder polític: Roma.

En el seu moment de màxima extensió, en època de Trajà a inicis del segle II dC, s'estenia des de l'actual Anglaterra fins al Sàhara i des l'Atlàntic fins a Àsia Menor i el golf Pèrsic. Una superfície estimada de 6,5 milions de m².

I ho van estar, amb excepcions, durant un llarg període de temps que, en el cas d'Hispania, supera el mig mil·lenni.

Extensió i continuïtat que han deixat una empremta profunda: des del mateix origen de moltes ciutats actuals fins a les llengües actuals.

Continguts clau:

- Marc geogràfic de l'imperi romà en referència a altres parts del món al 218 aC.
- Expansió de l'imperi romà des de l'origen de Roma fins a la seva dissolució.
- Aparició de ciutats, conformació de províncies, traçat de vies i comunicacions.
- Pervivències d'aquest imperi al segle XXI.

Propostes museogràfiques:

- Videowall de 4 X 2 pantalles (488x137 cm)

Recursos:

- AV a partir de cartografia i grafisme.
- Mapa mundi 218 aC: què passa a Àsia, Proper Orient, pobles europeus, Àfrica, Amèrica.
- Mapa de la Mediterrània amb grafisme que indica l'evolució i expansió de l'Imperi, des de la fundació de Roma fins dissolució: territoris dominats, ciutats fundades, províncies constituïdes, xarxes viàries construïdes.
- Última imatge que uneixi alguns d'aquests elements al segle XXI .

Proposta de peces arqueològiques: No.

BLOC A- Formació d'una ciutat romana

A.1 L'arribada de Roma

Conceptes clau: Presentar la formació del que serà l'imperi de Roma al visitant a través de la seva presència a Tàrraco. L'arribada, els motius, l'impacte sobre la cultura ibera, l'extensió, el desenvolupament al voltant de la Mediterrània, creació d'una xarxa fluïda de contacte amb la resta de l'imperi, conquesta, botí, expansió,...

Propostes museogràfiques:

- Plafó de títol i text de presentació de l'àmbit.
- Il·lustració: "Arribada de l'exèrcit romà per mar".

Proposta de peces arqueològiques: No.

A.1.1 Context cronològic i geogràfic

La situació geogràfica de l'indret on més tard se situarà Tàrraco, va ser, sens dubte, un dels al·licients per part de l'exèrcit romà per a triar-ho com a emplaçament del seu campament militar. Es tracta d'un turó que domina el territori circumdant, i que descendeix suaument en terrasses naturals fins a la línia costanera, la qual, en si mateixa constitueix un veritable port natural, facilitant d'aquesta manera les comunicacions via marítima. Per altra banda, se situa al costat d'un riu, l'actual Francolí, *Flumen Tulcis* per als romans, que va ser utilitzat des d'èpoques remotes com a via de penetració i comunicació amb les terres de l'interior.

La arribada de l'exèrcit romà l'hem de situar en el marc dels conflictes bèl·lics que van tenir lloc a la Mediterrània durant el s. III aC entre Roma i Cartago, dues potències que lluitien pel control estratègic i econòmic del territori. Després de la Primera d'aquestes guerres, anomenades púniques pels historiadors romans, i romanes pels cartaginesos, la Península ibèrica esdevé l'escenari principal dels conflictes, amb la voluntat per part de Roma de posar fre als avenços colonitzadors de Cartago.

Ens diuen les fonts clàssiques que l'any 218 aC, les tropes cartagineses comandades per Aníbal traspasaren els Pirineus en direcció a la mateixa Roma. A la colònia grega de Massalia es trobava acantonat un exèrcit romà sota el comandament dels germans Publi i Gneu Escipió, que dividiran les seves forces. Mentre Publi es dirigirà cap el Po per aturar els cartaginesos, el seu germà desembarcarà a Emporion, on situarà un campament. Seguidament es dirigirà més al sud, en direcció al riu Ebre i establirà una nova base, des de la qual poder crear noves aliances amb els pobles ibers de la zona i contrarestar les bases que havia anat posicionant Cartago.

La derrota dels exèrcits cartaginesos per part de Roma donaran pas a la consolidació d'aquesta plaça forta, que amb el temps esdevindrà la ciutat de Tàrraco.

A.1.2 L'assentament ibèric

Conceptes clau: Des d'almenys el segle V aC, la terrassa central del que més tard seria la ciutat de Tàrraco estava ocupada per un assentament ibèric, que aprofità les bones condicions geogràfiques de l'indret. Els seus contactes amb altres pobles de la Mediterrània, grecs, fenicis, i més tard també segurament romans, estan documentats arqueològicament, com també amb altres comunitats de l'interior de la Península ibèrica.

La extensió d'aquest assentament és difícil de calcular, ja que al llarg de tot el procés d'expansió urbanística de Tàrraco, els habitatges i estructures de la ciutat romana s'anaren sobreposant a les edificacions, segurament ja obsoletes, dels anteriors ocupants. Els estudis arqueològics però han detectat restes d'aquest assentament al llarg d'uns 800 m de longitud,

identificant habitatges i algun carrer. Tanmateix, a la cala portuària també es conserven restes d'estructures que documenten la seva utilització per part dels habitants de l'*oppidum*, les quals van quedar amortides en construir les estructures adjacents al port romà.

Malgrat les poques restes documentades, si que podem confirmar que les edificacions segueixen els patrons constructius i urbanístics característics de la cultura ibèrica: estructures quadrangulars amb sòcols de pedra lligada amb fang, en alguns casos parcialment excavades al tapàs natural, i una llar de foc central o en un dels costats. També la vaixela respon a les modes d'aquesta cultura: la característica ceràmica amb decoració pintada, però també trobem productes que ens confirmen els contactes abans mencionats amb altres pobles, com les colònies gregues relativament pròximes (Rhode, Emporion o Massalia) o els comerciants púnics.

Paulatinament, aquest oppidum degué ser parcialment destruït i en altres sectors transformat, i els seus habitants, influïts per la presència de Roma i dels nouvinguts, van anar adoptant el sistema de vida romà, donant lloc al s. II aC a una *civitas* aliada de Roma, que culminaria en una veritable ciutat romana: Tàrraco.

Propostes museogràfiques:

- Il·lustració panoràmica "L'assentament ibèric".
- Pantalla interactiva: "Qui ve, perquè ve, què troba, què fan"

Proposta de peces arqueològiques:

- Crater de ceràmica àtica MNAT TJI 18-05-200-14, Urna de ceràmica ibèrica pintada MNAT 45451, Càlat de ceràmica ibèrica pintada MNAT 5050, Càlat de ceràmica ibèrica MNAT 4971, Bols de ceràmica ibèrica MNAT 45397 i MNAT 4974, Copa de ceràmica grisa monocroma MNAT 858, Gerretes bicòniques de ceràmica grisa monocroma MNAT 45168, MNAT4667 i MNAT 5994, Cílix de ceràmica grisa monocroma (fireta) MNAT 819, Pàtera de ceràmica grisa monocroma MNAT 45181, Gerra bicònica MNAT 39167, Copa de ceràmica a mà decorada MNAT 39587, Urnes cineràries de ceràmica a mà MNAT 37595 i MNAT 39179, Monedes ibèriques MNAT 49998 i MNAT 22285, Penjolls d'or filigranat MNAT 6921, MNAT 6922, MNAT 6923, MNAT 6924, MNAT 6925 i MNAT 6926.

A.1.3 De campament a fortificació

Conceptes clau: Finalitzat, amb victòria, l'enfrontament amb els cartaginesos, els romans van convertir el campament en una fortificació estable destinada a ser la base logística de les successives campanyes de conquesta de la península Ibèrica, la Hispània romana. Des del poblat eren ben visibles, al nord, les imponents muralles de la fortificació romana i, al sud, els incipients treballs d'adequació del port i el seu entorn més immediat.

Tàrraco esdevé, així, la porta d'entrada de tropes, funcionaris i negociants però també d'idees, pensaments i creences d'origen principalment romà i italià. I també de sortida de l'immens botí de guerra acumulat al llarg del procés de conquesta: esclaus, metalls preciosos

i diversitat de mercaderies. A mesura que es consolida el domini sobre els territoris conquerits s'inicia l'explotació dels recursos en benefici de Roma.

En aquest context, Tàrraco assumeix des de l'inici un paper preeminent que més tard es veurà refermat per la concessió, en època d'August, del rang de capital de la província romana més extensa de l'imperi. Tàrraco passa de l'anonimat a ser un punt de referència en la política expansionista de Roma per la Mediterrània occidental.

Propostes museogràfiques:

- Il·lustracions panoràmiques "Evolució del campament cap a la fortificació"

Proposta de peces arqueològiques:

- Pàtera de ceràmica calena MNAT 4259, Càlat de ceràmica ibèrica MNAT PME 372-1, Pàtera de ceràmica campaniana MNAT PME 372-2, Càlat de ceràmica ibèrica MNAT PME-76-1, Pàtera de ceràmica campaniana MNAT PME-76-2, Pàtera de peu alt de ceràmica campaniana amb grafit ibèric MNAT 45206, Àrula de pedra amb inscripció ibèrica MNAT 338, Fragment de boca de *dolium* amb segell ibèric MNAT TOM-09-2451, Monedes diverses MNAT 49998 i altres.

A.2 Tàrraco, ciutat romana

Conceptes clau: Cap a l'any 100 aC, tant la fortificació com el vell poblat iber són parcialment desmantellats per donar forma a la ciutat de Tàrraco. Les muralles s'estenen des del cim fins al poblat, dominant el port. S'emprenen grans obres d'infraestructura, es planifica la retícula urbana seguint un model ortogonal, es delimita l'espai públic que amb el temps esdevindrà el fòrum de la colònia, es reforma l'àrea portuària,... Un seguit de grans obres que mostren una profunda transformació: Tàrraco es fa ciutat romana. I a partir d'aquest moment i, especialment, després de la concessió per part de Juli Cèsar de l'estatut de colònia de dret romà (*Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco*), es dota d'edificis, recintes i espais públics seguint el model de Roma.

La part alta, seu de l'antiga fortificació romana, continua mantenint una funció principalment militar i administrativa. L'altre punt clau de la ciutat és la plaça pública que ocupa part del que anteriorment havia estat el poblat ibèric, entre el cim i el port. Al seu voltant es vertebrarà el sector residencial de la ciutat que, gradual i ordenadament, anirà estenent-se per dins i per fora del recinte emmurallat. També el port i el suburbi adjacent experimenten una profunda remodelació durant la segona meitat del segle I aC que suposa, entre d'altres coses, posar en connexió el port i la plaça pública.

Obres públiques:

- Erecció de les muralles de la ciutat.
- Construcció de l'aqüeducte que portava aigua del Francolí fins al port (anterior a època augusta).

- Delimitació de la plaça pública construïda sobre el port, un espai anteriorment ocupat pel poblat ibèric.
- Construcció del principal col·lector d'aigües residuals i excedentàries de la ciutat. El que, seguint la depressió natural que puja del port fins al cim, evacuava el vessant per on s'estén la ciutat emmurallada.
- Construcció de la font pública dels Lleons, entre la badia portuària i un dels principals accessos a la ciutat des del sud i l'oest.
- Construcció de termes públiques.

Propostes museogràfiques:

- Videowall "Construcció de la ciutat"

Proposta de peces arqueològiques:

- Conjunt de ceràmiques campanianes, Conjunt de ceràmiques comunes, Llànties tardo republicanes MNAT 866, MNAT 2575 i MNAT 45222-23, Àmfora tipus Dressel 1A MNAT 37236, Àmfores tipus Dressel 1C MNAT 45149 i MNAT 37216.
- Inscripció opistògrafa MNAT 5135, Estela funerària amb inscripció MNAT 722, Fragment de làpida sepulcral MNAT 757, Estela funerària amb inscripció MNAT 771, Làpida sepulcral amb inscripció MNAT 666, Escultura funerària togada MNAT 391, Tors d'escultures funeràries togades MNAT 393 i MNAT 45643.

A.2.1 La muralla

Conceptes clau: Del primer recinte fortificat permanent únicament comptem amb dos trams de llenç murari i tres torres situats al capdamunt del turó tarragoní. Titus Livi, referint-se a l'any 180 aC, qualifica Tarraco com un lloc apropiat per *ibi dimittere veteranos, supplementaque distribuere et ordinare omnium exercitum* (Titus Livius, XL, 39.3).

A finals del segle II aC, Tàrraco experimenta una profunda transformació urbanística que hauríem de posar en relació amb la creixent importància que anava adquirint. A la reforma de les infraestructures bàsiques de la ciutat s'hi afegeix la del recinte emmurallat que s'allarga, s'incrementa l'amplada i l'alçada i s'aixequen noves torres.

Les posteriors remodelacions i reparacions en època medieval i moderna de la part que avui en dia conservem, limitada a la part alta, i la desaparició de la resta, que encerclava la part baixa, dificulten determinar el seu traçat i característiques. Només conservem una cinquena part dels aproximadament 5.600 metres del traçat original.

El subsol del museu conserva un tram d'aquesta muralla, sense connexió reconeixible i alterat en el segle XX i modificat per la mateixa construcció del museu, que l'encaixona en la fonamentació.

Tot i això, és un element excepcional dins la museografia i permet reconèixer i tractar una diversitat de temes:

- Sistema de construcció amb trams paral·lels de grans carreus de pedra local, amb murs transversals que li donen solidesa. El tram exterior coincideix amb la paret del museu al passeig de Sant Antoni.
- Tram de rampa, les quals permetien l'accés ràpid de tropes i maquinària defensiva a qualsevol punt de la part superior de les muralles.
- L'estructura interna de la muralla: terra, pedres irregulars i rebuig del desbastat dels blocs de pedra a la base, coincidint aproximadament amb l'alçada del basament ciclopi i filades de tovots (peces d'argila cuita al sol) farcint la part corresponent a l'alçat de carreus de pedra del Mèdol/soldó.
- Reutilitzacions posteriors, com és el cas de la petita capelleta.
- Estudi arqueològic: excavació del tram de muralla a càrrec de Mossèn Serra i Vilaró (documentació gràfica dels treballs); estudis actuals.
- Tècniques de conservació-restauració aplicades actualment en la seva recuperació.

Propostes museogràfiques:

- Il·lustració "Del cim fins al port"
- Pantalla interactiva "La muralla"
- Faristols informatius al voltant de la muralla

Proposta de peces arqueològiques:

- Porció de muralla situada en la planta semisoterrani, reproducció facsímil del relleu de Minerva

BLOC B - Consolidació: l'esplendor d'una capital romana

B.1 Una ciutat a imatge de Roma

- Plafó de títol i text de presentació de l'àmbit

B.1.1 El poder de Roma (introducció)

Conceptes clau: El poder de Roma i el paper d'August a Tàrraco, sintetitzats a partir d'unes peces simbòliques:

- Escultura togada d'August

- Ara al Numen dels Augusts
- Escultures Cuirassades
- Inscripcions

El poder polític, el religiós i el militar, base del poder de Roma.

Propostes museogràfiques:

- Davant la finestra, una cortina vermella porta impreses en color daurat o blanc les paraules *SIMULACRA ROMAE*. En més petit i a la part inferior es poden llegir traduïdes a diferents idiomes. Les paraules són perfectament visibles des del vestíbul.
- Videowall VW2 L'ART DEL PODER. Recreació de conceptes i d'espais de poder. De format vertical i proporcions semblants a les finestres i a la lona vermella.

Proposta de peces arqueològiques:

- Escultura togada d'August MNAT 7584, Ara del Númen dels Augusts MNAT 7590, Escultures cuirassades: MNAT 7582, MNAT 7583, MNAT 45602

B.1.2 La manifestació del poder

Conceptes clau: Des de la planificació urbanística, tant urbana com territorial, fins a la vaixella de taula passant per l'arquitectura i la xarxa de sanejament públic remetien a un referent comú. Una imatge comuna, un signe d'identitat i d'adhesió al règim.

Cohesionar un imperi tan extens i heterogeni no va ser una tasca fàcil. Es van esmerçar molt esforços i recursos a estendre un únic ordre social, religiós, polític, econòmic i cultural entre poblacions molt diverses, anteriorment autònomes o sotmeses a una altra entitat política: des d'estructures tribals en plena Edat del Ferro fins a societats complexes i organitzades com Grècia, Egipte o Àsia menor.

La peça clau van ser les ciutats, adaptant nuclis urbans preexistent o creant-ne de nous en funció del nou mapa polític. Des de les ciutats, connectades per una eficient i extensa xarxa viària (terrestre i marítima) s'administrava el territori. Les ciutats s'agrupaven en conventi i aquests en províncies.

Propostes museogràfiques: Plafó de títol i text de presentació.

Proposta de peces arqueològiques: No

B.1.2.1 Urbanisme a Tàrraco

Conceptes clau: L'urbanisme mateix de la ciutat és un símbol del poder de Roma. El ritual fundacional, els àmbits urbans (muralls, recinte de culte, plaça de representació, ciutat i fòrum de la colònia, grans edificis de lleure, vies).

Propostes museogràfiques:

- Maqueta de Tàrraco.
- Pantalla amb vídeo: "Un recorregut pels espais públics vinculats al poder" (PA5 del plànol D.3)

Proposta de peces arqueològiques: No.

B.1.2.2 La política al mobiliari urbà

Conceptes clau: Tàrraco, capital romana, imita la metròpoli i escampa per la ciutat els retrats dels seus "líders". Sorprendria recórrer una ciutat com Tàrraco per la profusió d'estàtues honorífiques, no només a plaça de representació, sinó a molts altres edificis públics.

Retrats de l'emperador i la família imperial; retrats estandarditzats que surten de Roma i es reparteixen per l'Imperi; representacions togades, toracades, a cavall, descalços, símbol de la seva divinitat i sobre pedestals que els eleven per sobre del poble i identifiquen els seus honors.

L'elit ciutadana segueix i fa seva la mateixa pauta. Amb un afany d'(auto) reconeixement, càrrecs provincials, militars, de la colònia, religiosos, s'erigeixen o fan erigir imatges seves enaltint els seus valors i mèrits.

Gràcies a les inscripcions recollides als pedestals, podem resseguir personatges i llinatges, oriünds de Tàrraco o de fora, que avancen en la promoció personal.

Propostes museogràfiques:

- Pantalla interactiva PI 1: "Qui era". A partir de l'aplicatiu, es desenvolupa la informació dels personatges i la ubicació de la troballa. S'explica l'estructura d'una estàtua (pedestal, estàtua, parts del cos)

Proposta de peces arqueològiques:

A partir de la col·lecció de retrats, estàtues i pedestals. Organitzats per a) grup família imperial representat per retrats, pedestals, estàtues, en ordre cronològic, siguin dones o homes b) càrrecs provincials representat a la col·lecció per pedestals.

- Retrats:
Livia MNAT 7602, August MNAT 517, Príncep Juli-Claudi MNAT 45000, Príncep Juli-Claudi MNAT 45001, Neró Juli Cèsar MNAT 45003, Tiberi MNAT 45002, Claudi MNAT 12260, Trajà MNAT 45582, Retrat pòstum de Trajà MNAT 388, Adrià MNAT 389, Marc Aureli MNAT 386, Luci Ver MNAT 387.

- Escultures:
Escultura femenina 6920, Togat MNAT 45601, Togat MNAT 7585, Togat MNAT 45599, Escultura icònica femenina MNAT 381.
- Pedestals d'estàtues imperials i carrecs públics
Pedestal Divo Vespasiano MNAT P-21, Còmode MNAT 733, Pedestals amb referència a carrecs públics: Marco Fluvio Paulino, equite públic MNAT 7466, Sevir augustal MNAT 689, Pedestal estàtua eqüestre MNAT 367, Pedestal d'estàtua eqüestre MNAT 45105 Altres pedestals.
- Altres peces:
Dit d'estàtua colossal MNAT CAT-00-3146-1, Pota i peül·la de cavall MNAT 45012 i MNAT 536, i MNAT 45105,

Epigrafia

Conceptes clau: La ciutat i els seus monuments no només estan decorats, sinó que contenen les inscripcions honorífiques corresponents. Commemorant efemèrides i deixant registre del poder. El llatí és la llengua de l'imperi i de l'ordre.

Propostes museogràfiques:

- Pantalla interactiva PI 2: "Què hi diu"

Proposta de peces arqueològiques:

A partir d'epigrafia monumental situada en diferents punts de la sala:

- Inscripcions públiques singulars:
Pedestal amb inscripció del Geni de la Colònia MNAT 672, Balteus amb inscripció de Heliogàbal del podi de l'amfiteatre: MNAT 25387, MNAT 25388 i MNAT 25389, Inscripció monumental de flamen procedent de l'amfiteatre MNAT 45054, Arquitrau amb inscripció MNAT 45309, Fris amb inscripció MNAT 6464

B.1.2.3 Arquitectura al servei del poder

Conceptes clau: Roma estén per tot l'Imperi uns models arquitectònics, que són copiats. El desenvolupament de l'arquitectura i l'enginyeria permet un mode de construcció i una monumentalitat estandarditzada.

L'estructura de les grans construccions públiques (temples, recintes urbans, teatres...) reproduïxen unes pautes: façanes columnades a partir de bases, fust, capitells, entaulaments, frisos i cornises.

Aquests elements contenen alhora uns models decoratius estandarditzats: motius vegetals, representacions de deus, motius simbòlics, color...

Propostes museogràfiques:

- Pantalla interactiva PI 3: “Cada peça al seu lloc”. A partir de l’aplicatiu, s’identifica la procedència física i la ubicació en el monument concret. Ha de seguir un to semblant a la maqueta i a l’aplicatiu dels personatges.

Proposta de peces arqueològiques:

- Capitells i columnes:

Capitells MNAT 7591, MNAT 7592, MNAT 7593, MNAT 7594, MNAT 34245, MNAT TSM 33-98-1505-1, MNAT 34238, MNAT 34239, MNAT 34240, Altres capitells

Capitell i fust MNAT 76 i MNAT 34238.

Fusts de columnes MNAT 45408, MNAT T Te77, MNAT 7596, MNAT 7597, MNAT 107, MNAT 115

Fust i base de columna MNAT 45395-1, MNAT 45395-2, MNAT 45395-3, Bases de columna MNAT 00099, MNAT TCS-1-99-98-166, MNAT 00080, MNAT 00098 i MNAT 7595.

Columnes monolítiques MNAT 101 i MNAT 102

- Craters monumentals: MNAT 45459, MNAT 45274, MNAT 505
- Frisos: MNAT TPF-10-96-1032-1, MNAT TPF-10-96-1032-2, Altres frisos
- Clipeus: MNAT 117, MNAT 118, MNAT 131, MNAT CAT 00 1584-8, Altres fragments de clipeus
- Fragments petits de cornises, acroteris, plaques de revestiment, relleus

B.1.2.4 La imatge de roma a la vida quotidiana

Conceptes clau: El poder de Roma no es reconeix només a l'urbanisme i l'arquitectura pública, sinó que el podem reconèixer en tots els àmbits de la vida quotidiana. Els motius decoratius dels recintes de culte o dels edificis públics els trobem en la decoració de la vaixel·la o altres objectes quotidians. El retrat de l'emperador és evidentment present a les monedes que la gent porta a la bossa. Les representacions religioses s'escampen pels espais privats. El poder de Roma també està present en la homogeneïtzació dels objectes quotidians, la llengua o la cultura.

Propostes museogràfiques:

- Vitrina amb objectes quotidians

Proposta de peces arqueològiques:

- Vasos de ceràmica TS, llànties de volutes i de disc, recipients de vidre, de bronze, etc.

B.1.3 L'esplendor de Tàrraco. La pintura dels Munts

Conceptes clau: Resum dels conceptes tractats a la Sala II.

L'audiovisual ha de servir per:

- Donar una imatge de conjunt i de context de la ciutat
- Crear un ambient més escenogràfic
- Introduir un fil conductor a través d'un recorregut virtual
- Aportar una escala entre els elements i el visitant més coherent. Prendre com a referència el punt de vista del visitant.
- Ajudar a entendre els elements vistos en la sala anterior i la seva relació (no tothom haurà passat pels aplicatius)
- Aportar informació que la col·lecció no permet presentar: estàtua sencera amb pedestal...
- És el lloc on exhibir el color, que haurem apuntat abans.

Propostes museogràfiques:

- Audiovisual (Sala III)

Proposta de peces arqueològiques:

- Pintura mural de la vil·la romana dels Munts que va decorar, possiblement, una de les estances de la planta principal de l'edifici a partir de mitjan segle II dC.

B.2 Viure en una ciutat romana (Planta primera)

Conceptes clau generals: Com les persones viuen, des de la seva diversa condició social i econòmica (esclaus, lliberts, ciutadans, estrangers,...), perceben i fan ús de l'espai domèstic.

Reflectir la vida dels habitants de Tàrraco a través de les col·leccions del MNAT.

La gent que assistia als grans esdeveniments polítics i religiosos que tenien lloc al fòrum, als temples i al seguit d'edificis i recintes que conformaven la part pública de la ciutat. La gent que contribuïa amb el seu esforç a mantenir els serveis i els costos derivats de ser ciutat romana.

El contingut i la museografia s'adapta a les condicions de la sala de la planta primera. Amb tres metres d'alçada, és la sala més baixa. Així mateix està dividida per una arcada central que condiciona enormement la distribució espacial. Per últim, tenim l'extrem de la rotunda que esdevé zona de comunicació vertical, tot i que, museogràficament es planteja l'entrada i sortida pel mateix espai tot establint un recorregut lineal.

Com s'ha vist en la planta baixa, Tàrraco té una àmplia zona urbana dedicada al poder polític i religiós de Roma, situada a la part alta. Per sota, s'estén la ciutat i la zona residencial, parlem de la "colònia", tacada per espais públics de gestió local. Quedarà per sota, geogràficament parlant, el barri del port i, fora muralla, un seguit d'àrees suburbials, especialment al llarg de les principals vies i prop del riu i el port.

Malgrat les dimensions de la ciutat, l'ocupació successiva al llarg dels segles i la important alteració orogràfica que ha patit la ciutat han comportat que es conservin pocs testimonis d'habitatges, siguin *domus* o *insulae*, no així de la vida quotidiana.

Aquest àmbit evoca l'estructura d'una domus romana, comuna a tot l'imperi. Cada espai ens permet abordar una temàtica diferent de la vida quotidiana de la gent de Tàrraco, però abordant perspectives diverses així com era diversa la societat de l'època.

Propostes museogràfiques:

- Títol i text de presentació
- Fotografies de les inscripcions epigràfiques procedents de Tàrraco amb noms de persones de diferents edats, èpoques i condicions.
- Siluetes de personatges que ens acompanyaran en els audiovisuals i pantalles interactives de la sala.

Proposta de peces arqueològiques: No.

B.2.1 Habitatges i habitants

B.2.1.1 Els habitatges en una ciutat romana

Conceptes clau: Els habitants de Tàrraco, com a qualsevol altre ciutat romana, que omplien carrers i places vivien en les àrees residencials, tant urbanes com suburbanes. La magnitud i qualitat d'aquests habitatges depenia òbviament del seu estatus social i del poder adquisitiu de cada nucli familiar.

La major part de la població lliure, ciutadans i lliberts, sense recursos suficients per accedir al model de casa unifamiliar, vivia en edificis de pisos en condicions, sovint, deplorables. Els pisos superiors, sense aigua corrent ni comunes, servien poc més que per dormir. La vida es feia fonamentalment al carrer, les fonts urbanes aprovisionaven les necessitats d'aigua, i les termes públiques cobrien les necessitats higièniques. Trobaríem doncs, una multitud, en gran part ociosa, que depenia de les distribucions alimentàries públiques i de l'oferta d'espectacles per ocupar el seu temps.

La feblesa dels materials constructius d'aquestes edificacions, dificulten la seva localització. No succeeix el mateix amb les cases unifamiliars que ocupaven grans parcel·les i en les que hi vivien els propietaris i la seva família, incloent els esclaus que prestaven els seus serveis. Una forma de casa destinada a les elits socials i econòmiques de la ciutat.

Es tractava d'habitatges de dimensions de vegades considerables, amb una bonica façana, un ampli atri (per rebre els matins a la seva clientela), un *tablinum* on fer negocis i guardar l'arxiu, un esplèndid menjador (*triclinium*) per celebrar banquets, un extens jardí interior (peristil) per passejar i gaudir els dies de bon temps i, al voltant d'aquest, habitacions i altres espais lúdics com el menjador d'estiu o els banys privats (*balnea*). No podem oblidar també les àrees de treball, les cuines, magatzems i els espais destinats als altres residents de la domus: els esclaus, sense els quals res no podria funcionar. En definitiva, un escenari arquitectònic adequat a les necessitats d'aquesta reduïda classe benestant.

Propostes museogràfiques:

- Maqueta d'una domus i altres tipus d'habitatges de Tàrraco.
- Pantalla audiovisual amb infografia d'una *domus* presentant totes les estances i d'un edifici de pisos.

Proposta de peces arqueològiques:

- Mosaic amb inscripció de salutació *Ave Salve* MNAT 702, Claus de pany MNAT 2429 i MNAT s/n.

B.2.1.2 Els habitants d'una domus

Conceptes clau: La domus seria la residència d'una família, integrada no únicament per persones que comparteixen un vincle de sang, sinó també per persones que depenen del *pater familias*, (esclaus, lliberts o clients), que poden residir o no la casa.

El *pater familias*, que representa políticament a la família, és l'encarregat d'oficiar els rituals, i té autoritat sobre tots els membres. La situació de l'esposa depenia directament del tipus de matrimoni que s'havia realitzat.

L'activitat quotidiana d'una domus no era possible sense la presència dels esclaus, que realitzaven tota mena d'obligacions i treballs diferents. Aquets esclaus podien haver nascut a la casa (*verna*) com a fills d'altres esclaus, haver estat nens abandonats o venuts en plena infantesa. El nombre d'esclaus en una domus depenia del poder adquisitiu del propietari.

Els lliberts eren esclaus alliberats pel seu amo, del qual sempre depenien. No eren considerats ciutadans, ja que no havien nascut lliures, però en canvi els seus fills sí que ho eren. Aquest vincle amb el patró no esgrimia que es poguessin dedicar als seus negocis, fonamentalment eren comerciants o artesans, i sovint arribaren a superar en riquesa als seus antics amos.

Una altre grup social que freqüentaria la domus seria el dels clients, ciutadans que havien establert una relació de suport mutu amb el *pater familias*, el seu patró, al qual havien de presentar els seus respectes cada matí. Els clients aportaven recolzament electoral i militar, i el patró els protegia legal i econòmicament.

Propostes museogràfiques:

- Pantalla interactiva "Els habitants d'una domus"
- Entramats amb lona impresa translúcida

Proposta de peces arqueològiques:

- Retrat de desconegut MNAT 45593, Retrat dona desconeguda MNAT 12248, Lampadari amb representació d'esclau etiop MNAT 527, Togat amb *bullae* àurea. MNAT 382, Pedestal de Sutoria (patrona / llibert) MNAT 738

B.2.2 Creences i costums en l'àmbit domèstic i personal

B.2.2.1 Creences domèstiques

Conceptes clau: Les famílies romanes rendien culte a diversos elements heretats de les creences més remotes de la seva cultura, als *numina* i als avantpassats. Entre aquests estarien el geni familiar, els lars que protegien els camps, els manes que protegien la casa, o els penats que protegien els aliments i el rebost. El centre neuràlgic d'aquestes creences es trobava en el larari un petit altar, en el qual el *pater familias*, en representació de tota la família, realitzava ofrenes, libacions de vi, llet o mel, i recitava les oracions oportunes, per no exposar-se a desgràcies que afectessin a la casa i al seus habitants. Aquí també es guardaven les relíquies familiars i alguns objectes relacionats amb el ritual com recipients per a contenir sal, encens, llet o vi, una pàtera per a les ofrenes, cremadors o una llàntia sagrada.

La superstició era quelcom habitual en la vida privada dels romans, al costat de les devocions religioses personals i del culte tradicional domèstic i familiar. Un d'aquests elements que barreja creences ancestrals, màgia i superstició serien els *fascinum*, amulets fàl·lics, molt presents en la cultura romana. Els podem trobar com a penjolls per portar-los a sobre, com a elements decoratius de la casa, en representacions en mosaics, o fins i tot al carrer.

Propostes museogràfiques:

- Pantalla amb audiovisual "La religió domèstica"
- Entramats amb lona impresa translúcida.

Proposta de peces arqueològiques:

- Pintura amb Paó MNAT 45096-2, Àrules MNAT 349, MNAT 341, MNAT 5845, MNAT 5216 i MNAT PC-1962, Fal·lus antropomorf MNAT 518, Amulets fàl·lics MNAT CM-88-27, MNAT RA-1011, MNAT 544, Tintinabulum MNAT 542, Gerra amb representació fàl·lica MNAT PME-396-6, Llàntia amb representació de Júpiter MNAT 45226

B.2.2.2 Les creences presents als espais de la domus

Conceptes clau: Totes les creences formen part de la vida quotidiana dels habitants de la domus i es reflecteixen en la decoració dels diferents espais. Així, en les proximitats del larari, podem trobar representacions de paons, animal consagrat a la deessa Hera, esposa de Júpiter i protectora del matrimoni.

Un altre espai on trobem representades aquestes creences és el peristil, un espai obert, i enjardinat, a l'entorn del qual es distribuïran la resta d'habitacions de la casa. En ell és habitual trobar fonts amb representacions de nimfes o altres elements relacionats amb l'aigua, al costat de escultures de la deessa Pomona, protectora dels jardineros, o de divinitats del panteó romà com Venus o Bacus. També podem trobar penjats entre les columnes dels peristils els *oscilla*, plaques votives decorades amb elements generalment relacionats amb el deu del vi, Bacus, que oscil·laven amb el vent.

Propostes museogràfiques:

- Pantalla amb audiovisual "Divinitats que podem trobar decorant els peristils".
- Entramats amb lona impresa translúcida.

Proposta de peces arqueològiques:

- Font que representa un nimfeu MNAT 375 i mosaic garotes TAU-51-06-108, Font que representa una Nimfa adormida MNAT 12275, Font que representa una Nimfa MNAT 45636, Escultura de Venus i Eros MNAT 436, Escultura de Pomona MNAT 378, Escultura de Hèrcules nen MNAT 12258, Oscillum MNAT 405, Escultura masculina (Bacus o Apol·lo) MNAT TGG-14-04-2-1.

B.2.3 La vida domèstica

B.2.3.1 L'aigua a casa

Conceptes clau: Els habitatges ubicats en les *insulae* no disposaven d'aigua corrent i s'havien d'aprovisionar en alguna de les nombroses fonts públiques i, per banyar-se, acudien a les termes públiques.

Les domus però, tenen una major necessitat d'aigua. S'articulen al voltant d'espais interiors descoberts, l'atri i el peristil, on l'aigua hi té una significació especial. Les més sumptuoses comptaven amb banys privats, i jardins decorats amb fonts i estanys, que requerien un elevat

consum, al qual s'ha d'afegir l'aigua per beure i la usada en la neteja. Pous, cisternes o, més rarament, la connexió a la xarxa pública són fonts d'aprovisionament d'una aigua que es reutilitza dins la casa.

A banda d'aquest consum més elevat, l'aigua s'utilitza a tots els habitatges per beure i cuinar. Aigua de boca, preferentment tèbia o calenta, amb infusions d'herbes aromàtiques i per rebaixar el vi. Aigua per cuinar, netejar, rentar i rentar-se.

Propostes museogràfiques:

- Pantalla amb audiovisual "Cuina romana".
- Entramats amb lona impresa translúcida.

Proposta de peces arqueològiques:

- Embornals MNAT 45184, MNAT T2 30 98 2090-1, Canonades de plom MNAT TV 93-145, T2-30-99-34008-1

B.2.3.2 L'alimentació: àpats i banquets, i també fam

Conceptes clau: Els romans que tenien la possibilitat menjaven tres o quatre vegades al dia. El primer àpat del dia era l'esmorzar, el *ientaculum*, que acostuma a ser lleuger, una mica de pa amb oli o vi, formatge o fruita seca. Al mig dia el *prandium*, seguit del berenar, *merenda*, i finalment el sopar, *cena*, el més important del dia, que tenia lloc a l'acabament de la jornada.

Els habitants de les *insulae*, que no tenen cuina, sinó algun petit forn, havien de comprar les vitualles al carrer, i escalfar-les a casa. Les domus però acostumen a tenir una cuina on s'elaboraven els àpats en funció del tipus de necessitat.

Les domus comptaven també amb un espai destinat a menjar, que evoluciona al llarg del temps fins arribar als sofisticats triclinis. Els plats eren compartits i s'estructuraven en tres parts: una *gustatio* amb entrants i plats lleugers, la *prima mensa*, on se servia la carn i el peix generalment acompanyats de verdures, i la *secundae mensae*, consistent en els postres, pastissos, formatges o fruites.

L'arqueologia i la literatura ens permeten conèixer productes, receptes i costums a taula, des de les més frugals fins a la més alta sofisticació.

Propostes museogràfiques:

- Entramats amb lona impresa translúcida.

Proposta de peces arqueològiques:

- A la taula:

Canelobre de bronze MNAT 2866, Llàntia de 13 brocs MNAT 2683, Llàntia amb cap d'etíop MNAT 2865, Selecció de llànties MNAT 2643, MNAT 2669, MNAT 45222-3, MNAT 2670, MNAT 45222-2, MNAT 2717, MNAT 2581, MNAT 2679, MNAT 34187, MNAT 4005 i MNAT 84-RA-108, Representacions de *fulcra* MNAT 46508 i MNAT 46509, Peu de taula de marbre MNAT 376, Vaixella de taula diversa, Gerres de bronze MNAT 2819, MNAT 2828 i MNAT 2823, Vaixella de vidre MNAT PC-592 i MNAT PC-2135, Vaixella de ceràmica MNAT PC-2187, Vaixella de ceràmica MNAT PME-370-1, Mànec de ganivet MNAT 45037-1

- A la cuina:

Calder MNAT 45012, Morters i mans MNAT 45034 i MNAT 55033, i MNAT 45055 i MNAT 45056, Cassoles MNAT RA 84 245-a, MNAT 45019-1, MNAT 45019-2, MNAT 45221 i MNAT 45223, Gerres MNAT PME-370-62, MNAT 45006, MNAT 45019-3, Molins MNAT 5770, MNAT 5771 i MNAT 5772, Morter de pedra MNAT s/n (antiga sala IV), Morter de ceràmica MNAT 962

B.2.3.3 L'oci a casa

Conceptes clau: Molts dels jocs privats romans tenen una gran similitud amb els que practiquem actualment, o que han estat vigents fins fa poc temps. Els nens i nenes jugaven a jocs col·lectius com fet a amagar, a parells i senars, a la gallina cega o a la rutlla, guiant el cercol amb l'ajut de pals. També tenien baldufes, jugaven a les tabes i feien construccions, jugaven amb nines de fang cuit, de fusta, d'os o d'ivori, algunes de les quals eren articulades, com la que va aparèixer a la tomba d'una nena a la Necròpolis Paleocristiana de Tarragona, i també amb petits vasos i atuells de ceràmica, el que anomenaríem fireta.

La gimnàstica era part de l'educació dels joves i cercava el desenvolupament equilibrat del cos i de l'esperit (curses, salts, llançaments del disc o de la javelina, etc.). Jugaven a la pilota (feta amb un farcit de pèls o plomes embolcallat amb llana o pells cosides) i a molts altres jocs de participació. La música, molt relacionada amb la religió, també formava part de les seves distraccions.

Els adults s'entretenien amb jocs de daus, tabes o similars, en els quals apostaven, de vegades, una important quantitat de diners. Jugaven també al marro, amb el quadrat dibuixat al terra o gravat en una llosa o graó, i als soldats o latrunculi, joc que era una mena de combat simulat, similar als escacs.

Propostes museogràfiques:

- Pantalla amb audiovisual "L'oci a casa: jocs i entreteniments. Esports i música"
- Entramats amb lona impresa translúcida.

Proposta de peces arqueològiques:

- Nina d'ivori MNAT P-12906, Sonall de bronze MNAT 45426, Cròtals de bronze MNAT 84-RA-241, MNAT EM87-UF1-1, Fireta MNAT 1052, MNAT PC-1075, MNAT 1063, MNAT 4208, MNAT 45059, MNAT PC-2058, MNAT 1054, MNAT 85-G-5 i MNAT 1051, Tabes MNAT 2333 i 10250, Daus MNAT 45310 i 4531, Tésseres MNAT 45037-3 i MNAT 4369.

B.2.3.4 Abillament personal

Conceptes clau: Un es vestia segons el seu sexe i condició. Homes i dones, infants i adults, rics i pobres havien de vestir segons l'estricta codi social. Els privilegiats marcaven i adaptaven les modes, que s'estenien arreu de l'imperi.

La indumentària comuna als homes romans era la toga, que anava damunt d'una túnica de mànigues, curtes o no. Era blanca, tot i que els nens de condició lliure i els cònsols i magistrats la portaven amb una banda de color porpra teixida a la vora. Els nens la portaven així fins als quinze anys, moment en el qual -enmig d'una gran cerimònia- prenien la toga viril (blanca), a la vegada que es desprenien de la bulla (penjoll-amulet que portaven al coll).

Les dones vestien túniques llargues i anaven embolcallades amb mantells.

Les *bracae*, una mena de pantalons ajustats més o menys a l'alçada dels turmells, no eren pròpies de les nostres contrades i sí característiques dels "bàrbars" o de les veïnes Gàl·lies. El calçat complementava la indumentària. Era variat, botes, sandàlies, etc., sense diferència entre sexes i, segons els tipus, distingia les classes socials.

Una major diferenciació es donava en el pentinat, lligat a les modes dictades normalment des de Roma pels membres de la família de l'emperador, i s'estenia per les províncies gràcies a la ràpida difusió de les imatges imperials.

El maquillatge era un altre factor destacat. En són testimonis els nombrosos ungüentaris de vidre, caps de ceràmica, pintes d'os o d'ivori, miralls de bronze o d'argent, pinces de metall i altres estris que complementaven els perfums i les joies.

Propostes museogràfiques:

- Pantalla interactiva "El mosaic de la Medusa"

Proposta de peces arqueològiques:

- Tors femení MNAT 390, Tors masculí MNAT 488, Peus amb sabates MNAT 421, MNAT 415, MNAT 12265, MNAT 5480 i MNAT TSM-33-98-1706-3, Terracotes MNAT 2607, MNAT 2608, MNAT 45242, MNAT 45244 i MNAT 45458, Agulles de cosir bronze MNAT 2416, MNAT s/n, MNAT 2418, MNAT 2415, MNAT 4334, Agulles de cosir d'os, Pondus MNAT 1157, Fusaioles, Agulles de cap MNAT TRACE-

09-1192-1, MNAT 4390 i MNAT 4391, Estris cosmètica, Ungüentari de pasta vítria MNAT 4769, Ungüentaris de vidre MNAT 45444, MNAT 7531, MNAT 45439, MNAT 45440, MNAT 45441, MNAT 45442 i MNAT 45443, Ungüentaris de ceràmica, Capsa MNAT 45312, Joies, MNAT TMC-07-2181-1, MNAT TMC-10-3426-2, MNAT 2321 i MNAT TRACE-09-1096, Butlla MNAT 45213, Camaleó MNAT 45457

B.2.4 Els espais domèstics

B.2.4.1 Elements decoratius i arquitectònics

Conceptes clau: Els romans van ser uns grans innovadors en el camp de l'arquitectura característica que es reflecteix també en les residències més luxoses.

La decoració també era un element distintiu de les cases. Les parets de les estances més importants apareixen amb decoracions pictòriques, seguint modes i estils. Els terres podien tenir diferents tractaments, en funció de l'ús de l'estança. *Opus signinum* per a les àrees de treball o d'ús intern. *Opus tessellatum* i *opus sectile* per a les estances més nobles. Per a la seva confecció d'aquests darrers dos tipus de paviment era necessari el domini d'una acurada tècnica i la intervenció d'un equip d'artesans especialitzats.

Propostes museogràfiques:

- Entramats amb lona impresa translúcida.
- Pantalla interactiva

Proposta de peces arqueològiques:

- Paviment d'*opus sectile* MNAT TCA-94-124, Mosaic amb emblema de Medusa MNAT 2921, Pintura amb escena de cacera MNAT-45096-1, Pintura amb escena fluvial MNAT 45096-3 ?, Pintura amb escena d'hortus MNAT P-2 ?

B.2.4.2 Materials constructius

Conceptes clau: Els materials de construcció més comuns a les edificacions romanes, depenent de la seva importància, són els maons, la pedra o maçoneria, el formigó i el marbre. A les domus, són molt habituals els materials ceràmics de construcció i de decoració arquitectònica, com els maons, les tègules, els ímbrices, les antefixes o les plaques o *lastres Campana*.

Propostes museogràfiques:

- Entramats amb lona impresa translúcida.
- Pantalla interactiva

Proposta de peces arqueològiques:

- Reixa, Antefixes MNAT 2600, MNAT 2603, MNAT 2602, MNAT 2583, MNAT 2591, MNAT 2594, MNAT T2-30-99-1523-1 I MNAT T-PF-96-2105, *Lastra Campana* MNAT T-PF-96-2105, MNAT 2625, MNAT 45150, MNAT45153, MNAT PC-2947, MNAT45151, MNAT 45152 i MNAT 45154, Elements constructius diversos, Mosaic per determinar.

B.3 La vida a la ciutat i el territori

Viure (a) Tàrraco (introducció)

Hem conegut la ciutat, com a reflex del poder de Roma. L'escala sobrehumana que tenien muralles o temples i la constant presència del poder i dels seus representants en carrers i edificis.

Hem conegut la gent de Tàrraco a casa seva. Fos esclau o lliure, home o dona.

Però entre un i altre espai, el del poder i el domèstic, hi havia un munt d'altres espais: de relació, de lleure i treball, de comerç, distracció, a la ciutat i al camp.

Tàrraco era la ciutat encimbellada, capital i seu administrativa, centre productiu i comercial. Però Tàrraco no es pot entendre sense el seu territori, del qual s'abasta i alimenta. I tampoc no es pot entendre sense tenir en compte el seu paper de capital, del *conventus* i de la província més extensa.

B.3.1 Una ciutat oberta al mar i al territori

(Museografia del vestíbul)

Conceptes clau: Aprofitant la presència del mosaic conegut com del Peixos (MNAT-45456), situat en una de les parets del vestíbul, en aquest espai es vol contextualitzar Tàrraco amb el seu entorn, tot destacant la importància que la situació geogràfica va tenir en la seva evolució històrica. Tanmateix però, tenim la oportunitat d'analitzar aquest mosaic, un dels més representatius dels que s'han recuperat a l'entorn de Tàrraco.

Tàrraco se situà en un indret amb una favorable configuració geogràfica i un clima molt benigne, condicions que van afavorir un procés de poblament humà, iniciat ja a l'època prehistòrica, que es perllonga fins avui dia. Sens dubte la seva proximitat al Mediterrani ha estat un dels factors claus en la pervivència de l'enclavament. Un mar que estructura un imperi i que té Roma com a centre vital.

Des de la costa, a tocar del riu Tulsis, l'actual Francolí, amb la facilitat de comunicacions terrestres amb l'interior de la Península i la proximitat al riu Ebre, Tàrraco és la porta del domini romà a la Península. En primera instància de l'*ager*, del *conventus*, i de la província més extensa.

Des de la costa, Tàrraco també es connecta amb la resta de l'Imperi. Amb centenars de ciutats que comerciaven amb els productes de l'interior i també amb els que procedien de llunyans països com l'Índia o l'Àfrica Central.

Entre les boques de l'Ebre i l'extrem del Pirineu [...] la primera ciutat és Tàrraco, la qual, tot i que no té port, està aixecada sobre un golf i es troba ben prevista de tot el necessari.

Amb aquestes paraules, Estrabó, un historiador grec de l'època d'August, enceta la seva breu descripció de la Tarragona romana.

El Mosaic dels Peixos de la Pineda

Aquest mosaic ens il·lustra la presència que el mar va tenir a la vida quotidiana dels romans. Va ser recuperat l'any 1955 en una vil·la romana de la Pineda, a Vila-seca. En la seva ubicació original formava part del terra d'una de les estances de la part residencial d'aquesta vil·la, que s'havia construït en les proximitats de la línia costanera.

A partir d'un estudi realitzat a les darreries dels anys 60 (M. Bobadilla, 1969), es van identificar les espècies representades, que com podem observar, corresponen a la fauna marina que encara avui dia podem trobar en aquest sector de la Mediterrània. Accedir a aquesta estança doncs, seria com endinsar-se en el mar que es trobava a la vora, del qual gaudirien però del que alhora aprofitarien els seus recursos.

La història del mosaic dels peixos

Els orígens de la vil·la se situen en algun moment del s. I dC, però el mosaic va ser construït a inicis del s. III dC, en un moment en que es realitzen importants reformes de la vil·la que afecten fonamentalment a l'àrea dels banys. Aquest establiment perdurà com a mínim fins al s. V dC. I després del seu abandonament s'inicia un procés d'erosió, i l'indret esdevindrà zona agrícola.

És en aquest context que va ser descoberta la vil·la, durant la segona meitat del s. XIX, en el decurs d'unes prospeccions en que es cercava la mítica ciutat de Calípolis, citada per Ruf Festus Aviè, a la seva obra Ora Marítima. Les restes foren objecte de nou interès a mitjans del segle XX, i es realitzaren prospeccions i fins i tot un vol aeri, que donaren com a resultat la troballa del mosaic. El responsable dels treballs va ser l'investigador José Sánchez Real.

L'estudi i restauració del mosaic (2017 - 2022)

Des de l'any 2017, el CRBM ha posat en marxa un projecte de restauració del mosaic. La informació i documentació obtinguda és de gran interès per conèixer la història del mosaic. D'altra banda, és de gran interès donar a conèixer els mètodes d'estudi i intervenció en el cas de la conservació-restauració.

Propostes museogràfiques:

- Dues pantalles interactives situades al vestíbul donaran informació sobre dos aspectes principals. D'una banda la història del mosaic i la seva iconografia. De l'altra, les tècniques emprades avui en dia en el seu estudi i restauració.

Proposta de peces arqueològiques:

- Mosaic dels peixos MNAT-45456, Cep d'àncora decorat MNAT 34243 i altres ceps.

B.3.2 Creences i religions

B.3.2.1 El panteó romà

Conceptes clau:

Parlar de religió en època romana és parlar de *religions*. De l'obligat culte als emperadors divinitzats; de l'assimilació i incorporació de cultes i religions d'arreu de l'imperi; del culte als avantpassats, que hem vist anteriorment; i d'una estesa pràctica supersticiosa. Tàrraco, com a capital romana, testimonia aquesta complexa realitat.

La religió romana es basa en la pràctica ritual i en la pertinença a la comunitat. És una religió politeïsta amb gran quantitat de déus que protegeixen les accions humanes i les naturals. La superstició era habitual en la vida privada dels romans, al costat de les devocions religioses personals i del culte tradicional domèstic i familiar.

Roma va respectar els cultes i les creences dels habitants dels diversos territoris que anava conquerint. La romanització va suposar l'assimilació i el sincretisme de diferents advocacions i la incorporació de nombroses divinitats estrangeres al panteó primitiu de la República, molt especialment de les procedents de Grècia i de la Mediterrània oriental.

A Tàrraco tenim constància de l'existència dels temples dedicats a la Triada Capitolina (Júpiter, Juno i Minerva) gràcies a una inscripció de Quintus Attius Messor qui en va pagar la restauració, que estarien ubicats al Fòrum de la Colònia. A banda d'aquest, només podem suposar l'existència d'altres temples i cultes, com el de la Tutela, que apareix en una inscripció que anomena un tal Baba que va participar en la seva construcció.

B.3.2.2 El culte imperial

Tàrraco va ser la primera ciutat provincial on es va bastir un temple dedicat a August divinitzat. Temple que estaria dalt del turó, presidint el recinte provincial i la ciutat. En el mateix emplaçament que ocupa avui la catedral.

Durant el principat d'August s'anirà gestant un culte a una ideal i abstracta dea Roma i a uns reals i personals emperadors, primerament divinitzats a la seva mort, però després virtuals déus vivents fins i tot en companyia dels altres membres de la família imperial. El culte imperial, que en general se superposava als cultes tradicionals sense eliminar-los, tenia també la funció de cohesionar l'immens i divers imperi. El rebuig a retre culte a l'emperador - personificació de l'Estat- serà considerat un crim políticoreligiós i la negació reiterada serà penada amb la mort i causa de diverses persecucions contra els cristians "subversius".

Altres elements que també ens documenten el culte imperial a Tàrraco són les inscripcions i pedestals d'estàtua que han arribat fins als nostres dies, com els dedicats August divinitzat, Vespasià divinitzat o a l'emperadriu Faustina, esposa d'Antoní Pius.

B.3.2.3 Les religions orientals

A Tàrraco també van arribar les religions orientals que es van estendre per tot l'imperi. Parlem del culte a Cíbele i Atis, del mitraisme i del judaisme i el cristianisme.

Les religions orientals penetren a Roma a partir de la segona guerra púnica (s. III aC), quan s'importa el culte de Cíbele. Excepte en aquest cas, la via d'entrada sol ser clandestina, de la mà d'esclaus, d'estrangers, de mercaders o de soldats acabats d'arribar dels confins de l'Imperi. Per tant l'arribada d'aquestes religions està relacionada amb l'expansió romana per Orient i té el seu moment àlgid des del s. I aC fins al s. IV dC, quan una d'elles, el cristianisme, s'acabarà imposant a les altres i esdevindrà religió oficial de l'Imperi.

L'actitud de l'Estat romà davant dels nous cultes va variar segons les circumstàncies, l'època i la naturalesa de cadascun: va anar des de la prohibició fins a l'oficialització passant per la tolerància.

B.3.2.4 Càrrecs religiosos i rituals

Els sacerdots romans eren els dipositaris i gestors de la tradició i del culte religiosos. A diferència d'altres religions, no formaven una casta consagrada en exclusiva al culte religiós sinó que eren ciutadans com els altres, tot i que elegits amb uns criteris imposats per la tradició, però sense haver de tenir normalment un saber teològic especial.

Controlaven el calendari, els auspicis, i en general els càrrecs eren compatibles amb altres magistratures, fins al punt en que eren complementaris en el *cursus honorum*, successió de càrrecs en la carrera política.

Si bé la pràctica religiosa en l'àmbit públic era un món fonamentalment masculí, el cert és que alguns rituals estaven dirigits per sacerdotesses. Són les vestals, que retien culte a la

deessa Vesta. I les *flaminicae*, responsables del culte a les dones de la família imperial, sigui a l'àmbit de la colònia o de la província, de les quals Tàrraco conserva fins a una dotzena d'inscripcions.

Sacerdots i sacerdotesses eren els responsables d'executar els sacrificis en honor als déus. El temple aixopluguen les divinitats, el culte es feia fora del temple. De vegades es tractava d'una ofrena vegetal, com ara els primers fruits d'una collita, d'altres és una libació - vessament d'un líquid- però també es podia sacrificar un animal domèstic a l'altar familiar, o diferents animals immolats per l'estat en un temple.

Propostes museogràfiques:

- Pantalla audiovisual

Proposta de peces arqueològiques:

- Peces arqueològiques per a B.3.2.1 El panteó romà:
Àrula de Iupiter Optimo Máximo MNAT 5217, Escultura de Bacus MNAT 372, Escultura de Minerva MNAT 12259, Escultura de Venus procedent del Teatre MNAT 45603, Cap i malucs de Venus MNAT 383, Cap d' Hèrcules MNAT 465, Pintura de Nèmesi MNAT 28826, Placa votiva amb decoració i inscripció (Nemesi) MNAT 45415, Sarcòfag del mite de Proserpina MNAT 365, Escultura Ceres MNAT 12354
- Peces arqueològiques per a B.3.2.2 El culte imperial:
Pedestal dedicat a August MNAT 676, Pedestal dedicat a Faustina (Antoni Pius) MNAT 675
- Peces arqueològiques per a B.3.2.3 Les religions orientals:
Representacions d'Atis MNAT 45635 i 7600
- Peces arqueològiques per a B.3.2.4 Càrrecs religiosos i rituals:
Relleu del sacrificador MNAT 380, Campana ritual MNAT 2863, Ara votiva del temple de Minerva MNAT 668, referències epigràfiques a una *flaminica* i altres càrrecs religiosos

B.3.3 L'oci i els edificis públics

Conceptes clau: Com capital de la província, a Tàrraco es van construir els tres edificis de jocs per excel·lència: el circ per a les curses de carros, el teatre per a les representacions escèniques i l'amfiteatre per a les lluites de feres i gladiadors. La meitat de dies de l'any aquests edificis i els carrers de la ciutat eren l'espai per la celebració de rituals, la festa i l'oci, pagats per l'estat.

Els més populars però eren els *ludi*, dies festius en els quals es realitzaven els jocs i espectacles públics juntament amb les celebracions religioses. De setanta-set dies de *ludi* oficials que hi havia al final de la República es va passar a cent setanta-set dies en el segle IV dC.

Relacionats amb les festes religioses, van anar creixent en nombre i esdevingueren un potent vehicle de consens popular a la política imperial, fenomen que es pot resumir en el conegut aforisme de Juvenal: *panem et circenses* ("pa i espectacles"), el qual fa referència a la intenció de tenir satisfet el poble amb la distribució gratuïta de blat i amb l'organització de jocs públics, per tal d'evitar una possible revolta.

Mitjançant les escenes representades en relleus escultòrics, pintures i mosaics, i també en llànties, ceràmiques i altres elements decorats, així com per la literatura de l'època, coneixem molts dels aspectes de les diversions i dels espectacles dels romans.

Els *ludi* eren patrocinats pels càrrecs públics i hi participava tota la societat, per bé que, com el cas de les dones, en espais segregats.

Les termes

La primera dada que coneixem sobre pràctiques termals a Tàrraco es remunta a l'estada a la ciutat de l'emperador August a l'any 25 aC, quan realitzà una cura de banys freds com a teràpia d'una malaltia adquirida durant les campanyes càntabres. A partir del canvi d'Era disposem de nombrosos indicis arqueològics i epigràfics que fan referència a la presència de conjunts termals i banys privats en diversos punts de la ciutat.

La pràctica dels banys fou un fenomen que evolucionà des d'un estadi molt auster propi dels primers segles de la república, fins als darrers segles de l'Imperi, quan els ciutadans, tant homes com dones, assistien massivament a les termes públiques, que es convertiren en els principals indrets d'esbarjo quotidià i de reunió social de les ciutats.

Menció especial mereixen les termes públiques monumentals localitzades en el núm. 33 del carrer de Sant Miquel. Es tracta d'un gran conjunt termal en ús entre els segles III i V que respondria al model de *thermae* públiques promogut pels emperadors. Aquestes termes es van construir sobre d'antics magatzems del port i s'haurien convertit en l'epicentre social i lúdic de la part baixa de Tàrraco, en un període en què la població de la ciutat es concentrava progressivament entorn la badia portuària i en el qual s'abandonaren el teatre i el fòrum. Sembla que la construcció de les termes hagués estant finançada per un membre benestant de la ciutat pertanyent a la família *Montanus*, i restaurades a finals del segle III o inicis del IV pel governador provincial de Tàrraco, fet que mostra, el suport de l'Imperi en el manteniment d'aquests equipaments socials de la ciutat.

Propostes museogràfiques:

- Pantalla amb audiovisual "Oci i diversió"

Proposta de peces arqueològiques:

- Peces arqueològiques per a B.2.8 L'oci i els edificis públics:
Màscara teatral MNAT 2585, Representació de màscara teatral MNAT 4356, Llàntia amb representació d'actor MNAT 2646, Llàntia amb màscares teatrals MNAT 2586, Fragment de TS amb escena de gladiadors MNAT QSR 2105 26, Llànties amb escena de gladiadors MNAT 2671, MNAT 2636, MNAT 4013, Llànties amb representació de bigues MNAT 2642 i MNAT 4002, Fragments de seients del teatre amb inscripció MNAT 45163-1, 2, 3 i 4, Fragment de seient de l'amfiteatre amb inscripció (III III Vir) MNAT 25375, Fragment de podi del Circ MNAT 94
- Peces arqueològiques per a les termes:
Fragment d'inscripció *Nimphas calidas* MNAT 797, Fragment d'escultura d'Apol·lo Lycaios MNAT 37237

B.3.4 Economia i comerç

Conceptes clau: Com a capital de província, Tàrraco deuria tenir una intensa activitat: administrativa, productiva i comercial.

La societat romana estava profundament estructurada, i aquesta classificació influïa també en les ocupacions i oficis de la comunitat. Les classes benestants fonamentalment patricis, i algun plebeus, es dedicaven a la política, a pràctica de l'advocacia generalment alternades amb el servei militar, el que s'anomena *cursus honorum*. La plebs en canvi, s'ocupava d'aquelles tasques que feien funcionar l'economia de l'antiga Roma, que es basava en l'artesania, el comerç i l'explotació del territori, fonamentalment l'agricultura. Totes elles, feines diàries per a ciutadans i esclaus.

El comerç va ser un dels principals motors de l'economia a l'antiga Roma, ja des d'època republicana. Les activitats comercials van ser molt intenses, sens dubte afavorides per la qualitat i extensió de la xarxa viària, però també per les condicions favorables de navegació que es donen a la Mediterrània. Tot això va comportar que totes les ciutats de l'imperi estiguessin connectades entre elles i que s'establís una continua circulació de mercaderies, des de matèries primeres, productes de primera necessitat o de luxe.

Una economia i un comerç amb un complex sistema monetari que va evolucionar al llarg dels segles.

Tàrraco, situada en un node de connexions i amb port estratègic, va tenir un paper destacat.

B.3.4.1 Oficis i ocupacions

Conceptes clau:

El *Cursus Honorum*

El *cursus honorum*, com s'anomenava la carrera dels ciutadans romans de les classes altes, seguia un ordre preestablert que comptava amb càrrecs de tipus polític, administratiu, jurídic i militar, classificats en dos grups, l'ordre senatorial i l'ordre eqüestre.

A Tàrraco tenim el testimoni dels càrrecs i promocions dins les magistratures de la colònia i també de la província. Personatges provinents d'arreu i que, en alguns casos, arriben al senat de Roma.

Els artesans

La producció artesanal es desenvolupava fonamentalment a les ciutats, on eren instal·lats els tallers que acollien una gran varietat de treballs: joieries, teixits, perfumeries, metal·lúrgies, artesans del vidre, forns de pa, terrisseries... La col·lecció del Museu és un bon testimoni de la diversitat d'artesans i produccions i del comerç arreu de l'imperi.

Artesans metal·lúrgics

Els romans van utilitzar l'or, l'argent, l'estany, el plom, el coure, el ferro i altres metalls.

El bronze va ser un dels materials més utilitzats pels romans. Els seus usos eren molt variats. S'utilitzava per als serveis de taula, substituint materials més modestos com la ceràmica; per a mobles i objectes domèstics molt diversos; per a la joieria i l'abillament personal; per a eines i elements tècnics i mecànics; per batre monedes; com a suport per a la publicació de lleis; per a la decoració d'edificis; per a petites escultures i per a les representacions monumentals dels déus i dels personatges importants.

Les peces més singulars devien ser fruit d'un comerç intens, com sembla demostrar la troballa en el fons del mar d'alguns dels exemplars de les peces més famoses, procedents de vaixells comercials enfonsats. Per contra, les peces més comunes devien de procedir de petits tallers locals.

Artesans del vidre

L'evolució tècnica del vidre va permetre passar d'artesanía de luxe a competir amb altres produccions com la ceràmica o el metall.

Es va elaborar una gran quantitat de formes i es van utilitzar totes les tècniques complementàries conegudes (motius aplicats, escenes gravades o impreses i decoracions diverses). També van ser fabricades peces llises per a l'ús domèstic, petits contenidors per a medicines i ungüents, estris de tocador i fins i tot urnes cineràries. Les peces més complexes i costoses solien ser productes per a l'exportació. Per les grans quantitats d'escòries, nòduls i sobrants de fregit·les aparegudes en els possibles assentaments de forns, i també per les

troballes de peces de producció local (entre altres llocs, a Tarragona), podem pensar que a la costa catalana hi va haver petits grups d'artesans que produïen peces de vidre, segurament dels tipus més comuns.

Forns

Els cereals eren un dels aliments bàsics a l'època romana. La introducció del pa tot i que no va ser immediata, va passar a ser la base de l'alimentació, com demostra l'expressió *panem et circenses* (pa i espectacles), que resumeix l'aspiració màxima de la plebs romana.

Coneixem molt bé les diferents fases de fabricació del pa a l'antiguitat, des de la molta fins a la cocció. Els autors grecs i llatins ens en donen molts detalls. Tenim, a més, diferents monuments que les reproduïen en els seus relleus escultòrics. Hi havia molts tipus de pa, segons les particularitats de la fabricació, segons el seu destí i segons la natura i la qualitat de les farines.

La seu del *collegium fabrum* a Tàrraco

Els associats als *collegia fabrum* solien ser els encarregats del servei d'extinció d'incendis a les ciutats. La seva seu, l'*schola*, era lloc de reunió i celebracions.

En un solar de la Rambla Nova, on s'ubicà l'anomenat "Forn del Cisne", es van descobrir nombroses restes escultòriques, arquitectòniques i epigràfiques que es van relacionar amb la seu del *Collegium Fabrum* de Tàrraco, al segle II dC.

Aquesta *schola* hauria estat dotada d'un peristil amb una petita font guarnida amb escultures que expressen el caràcter recreatiu del *collegium*. El cap de Minerva, com a divinitat protectora dels artesans, i l'estatueta de *genius collegii*, amb abillament militar, ens parlen de la seva finalitat corporativa i de les seves obligacions en el servei d'extinció d'incendis. El cap de Claudi i el bust torcat, probablement una representació d'Adrià, són testimoniats de la lleialtat que tota associació havia de mostrar a l'emperador.

Proposta de peces arqueològiques:

- Peces arqueològiques per a B.3.4.1 Oficis i ocupacions.

Cursus Honorum: Inscripcions que facin referència a càrrecs del *Cursus honorum* (pendent de triar), Fragment de sarcòfag amb escena de batalla MNAT 45637

Artisans metal·lúrgics: Gerres de bronze MNAT 2820 i 2821, Pectoral de bronze amb representació de la Medusa MNAT 4743, Placa ornamental de bronze MNAT 4745, Altres elements

Artesans del vidre: Bol de vidre MNAT TMC-12-4640-26, Urnes cineràries de vidre amb la tapadora MNAT 45027-1 i 2, Bol de vidre amb decoració de costelles MNAT PC-1748, Ampolla de vidre MNAT 45025, Altres elements per determinar

Artesans de fusta: Aplic ornamental MNAT 46506

Forns: Segells de forner TMC-07-1753-1700 i MNAT s/n

La seu del collegium fabrum a Tàrraco: Inscripció del rellotge del *Collegium Fabrum* MNAT 694, Geni del *Collegium Fabrum* MNAT 12262, Bust cuirassat procedent del *Collegium Fabrum* MNAT12261, Altres peces del mateix conjunt

B.3.4.2 El port

Conceptes clau: L'imperi romà era un immens territori, organitzat al voltant de la Mediterrània, que tenia Roma com a centre vital. El mar era la gran plataforma per la qual comerciants i productes podien traslladar-se amb rapidesa en totes direccions. A les costes, centenars de ciutats comerciaven amb els productes de l'interior i també amb els que procedien de terres llunyanes com l'Índia o l'Àfrica Central.

El tràfic marítim es realitzava amb tot tipus de productes: cereals, oli, vi o salaons de peix envasats en àmfores, metalls en brut o ja elaborats, marbres per a la construcció i la decoració, tèxtils, fustes, esclaus, etc.

La demanda sempre creixent de les poblacions urbanes incentivava aquest comerç, el qual era controlat per l'Estat mitjançant l'establiment de taxes i de peatges. Tots, d'alguna manera, intentaven treure benefici als avantatges d'una mar segura, lliure de pirates. La badia situada als peus de Tàrraco havia estat utilitzada des d'època ibèrica com a port natural per a les activitats pesquera i comercial. En època romana es van construir infraestructures que permetessin l'arribada de vaixells de gran cabotatge.

Al seu voltant s'establí un barri, que comptaria amb espais d'oci, com el teatre, o unes termes públiques, però també estructures on es controlaria l'entrada i sortida de les mercaderies, o el seu pes. De Tàrraco sortia el conegut vi de la tarraconense, i arribarien matèries primeres, aliments i productes d'arreu de l'imperi.

Propostes museogràfiques:

Attrezzo: Sacs de cereals, imprès sobre la tela del sac: *triticum* (blat), *hordeum* (ordi) i *avena* (civada).

Proposta de peces arqueològiques:

- Ponderal de balança Aequitas MNAT 3699, Ceps d'àncora, Àmfores per determinar

B.3.4.3 El sistema viari

Vies i camins. La via Augusta

Conceptes clau:

Un dels factors que més va col·laborar en la romanització d'Hispania fou el traçat d'una extensa xarxa viària, per la qual quedaven comunicades les principals ciutats.

Tàrraco, com a gran capital de la província, fou la terminal d'importantes rutes terrestres i marítimes.

L'anomenada Via Augusta, que anava de Roma a Cadis, passava per Tarragona seguint aproximadament el traçat de l'actual carretera de Barcelona a València.

Al costat de les vies es col·locaven els mil·liaris, fites cilíndriques de pedra, que portaven una inscripció que referenciava la distància en milles fins a la ciutat més pròxima o bé al punt d'origen de la via, així com el nom de l'emperador o magistrat que la va fer construir o restaurar.

De la xarxa viària de Tàrraco en tenim documentats un mil·liari recuperat en construir-se la Plaça de Toros de Tarragona, que segurament estaria col·locat al peu de la Via Augusta, ja que porta una inscripció referent a l'emperador August. Un altre exemple seria el que segons la seva inscripció hauria estat col·locat a mitjan s. III dC amb motiu de les obres de consolidació i restauració de la via que, partint de Tàrraco, s'endinsava per les terres de l'interior peninsular.

Àrees funeràries a l'entorn de les vies

Els romans tenien prohibit incinerar o enterrar els difunts dins de la ciutat. Per aquest motiu, sempre ho feien fora de la muralla i, normalment, al costat de les vies.

A mesura que s'anaven apropant a la ciutat, els viatgers que passaven per la via es trobaven una gran quantitat de monuments funeraris més o menys espectaculars, depenent de la capacitat econòmica dels familiars del difunt. Les famílies romanes pretenien que el viant que passava prop del monument mantingués viu el record del difunt, alhora que la construcció de grans monuments funeraris els servia per demostrar el seu estatus.

La Torre dels Escipions és, molt probablement, un mausoleu familiar aixecat en record d'un matrimoni o dos germans. El monument estava situat al lloc on la Via Augusta passava pels terrenys propietat de la família. Tot i que avui dia està incomplet, es tracta d'un monument funerari típic amb forma de torre. A l'interior hi hauria hagut la cambra funerària destinada a guardar les cendres dels difunts.

Propostes museogràfiques:

Proposta de peces arqueològiques:

- Peces arqueològiques per a B.2.9.3 El sistema viari. Vies i camins: Mil·liaris MNAT 37246 i MNAT 736
- Peces arqueològiques per a B.2.9.3 El sistema viari. Àrees funeràries a l'entorn de les vies:
Estela funerària de Vinebre MNAT 45110, Frontal d'altar funerari de marbre Luni-Carrara MNAT 50410, Tapa d'urna o altar, Urnes cineràries, Retrats funeraris MNAT 467, MNAT 45640 i MNAT 45641

B.3.4.4 El territori

Conceptes clau: Les ciutats romanes, sobretot si tenien la importància que adquirí Tàrraco, eren un centre de control polític i econòmic de tot el territori que les envoltava, el que es coneix com l'*ager*. Seguint el model de producció de Roma, aquest territori era explotat per abastir la pròpia ciutat, però també altres enclaus de l'òrbita romana.

A l'*ageres* distribuïran centres fonamentalment d'explotació agropecuària, però també tallers de producció terrissaire, s'explotaran pedreres, els recursos aqüífers, canalitzant els rius per abastir d'aigua a la pròpia ciutat, i en definitiva, s'aprofitaran tots aquells recursos necessaris per al desenvolupament de la maquinària econòmica de l'imperi.

Aquest territori havia estat parcel·lat i repartit entre ciutadans, moltes vegades antics soldats que els rebien, una vegada llicenciats, com a pagament dels seus serveis prestats a l'exercit, i que s'establien en ells i esdevenien colons. Sovint aquestes parcel·les requerien instal·lacions arquitectòniques, i es convertien en centres d'explotació, a diferents escales, el que coneixem com a vil·les. Aquí trobarem les estances destinades a la vida i l'esbarjo dels propietaris –*pars urbana*– i els edificis per a l'ús de les activitats agrícoles o ramaderes –*pars agrícola*–.

La rellevància política i el desenvolupament demogràfic que assolí Tàrraco a partir del segle II aC van generar l'aparició de nombroses vil·les en el seu territori d'influència, garantir d'aquesta manera el proveïment de vitualles de la ciutat i la transformació i el domini d'un territori recentment conquerit.

Es difícil precisar els límits exactes d'aquest territori depenent de la colònia Tàrraco. Se suposa un límit sud al Coll de Balaguer, cap a l'interior limitaria amb el territori de la ciutat d'Illerdà, per les Garrigues, i cap al nord fins el riu Llobregat.

B.3.4.4.1 Explotació dels recursos:

Conceptes clau:

Els recursos aqüífers

La disponibilitat d'aigua era essencial per a Tàrraco. Per a la subsistència i l'activitat productiva, però també per a l'esbarjo i el plaer en espais públics i privats.

Tot aquest ampli conjunt de necessitats exigeixen un subministrament d'aigua abundant i constant, unes condicions que no poden dependre de la irregularitat de la pluja o dels punts d'aigua més propers.

El gran llac subterrani de Tàrraco, les fonts naturals, el riu i l'aigua de pluja recollida en cisternes esdevingueren insuficients per a cobrir les necessitats d'una ciutat en ràpid creixement. Va caldre dur l'aigua des dels rius Francolí i Gaià a través d'almenys dues canalitzacions o aqüeductes, de les quals perviuen trams i testimonis tant rellevants com el pont de les Ferreres o del Diable.

L'arribada d'aigua a la ciutat aniria acompanyada d'un sistema d'emmagatzematge i distribució complex, que requeria alhora d'un manteniment i recursos importants.

L'explotació de les pedreres

Tàrraco és un exemple de com Roma va construir les seves ciutats i les grans infraestructures amb pedra. La muralla, el circ, el teatre, l'amfiteatre, els temples, els carrers, les cases urbanes, les vil·les rurals... tot es va bastir utilitzant la pedra més propera, juntament amb altres, sovint procedents de les més prestigioses pedreres de l'Imperi. Una i altres van utilitzar-se en els grans projectes públics de la ciutat, en l'arquitectura privada, en la realització d'escultures, d'inscripcions o de sarcòfags, entre d'altres.

Les pedreres de l'ager de Tàrraco

La pedra més utilitzada per a la construcció de bona part dels edificis de Tàrraco va ser el "soldó", una modesta i tova pedra calcària, d'aparença arenosa i color daurat, fàcil de treballar. Però, especialment per a altres usos (sobretot per a la realització de bases d'estàtues o de làpides epigràfiques), es va recórrer també a bastament a altres varietats locals més semblats al marbre –la *pedra de Santa Tecla* o el menys preuat "llisós"–, pedres calcàries denses i consistents però fàcils de polir.

La pedrera del Mèdol, la més coneguda, no és doncs un cas aïllat de l'explotació de la pedra en època romana en el territori de Tàrraco. N'hi ha força més, testimoni de la gran activitat constructiva que es va dur a terme a Tàrraco i, al mateix temps, de la utilització constant dels recursos petris propis d'un territori proper.

A partir del segle I, es produeix un desenvolupament urbanístic de la ciutat que es tradueix en l'ús de marbres importats en els revestiments, que dotaven als edificis públics (i una petita part dels privats) del prestigi i monumentalitat requerits. La part alta de la ciutat, n'és un bon exemple

En època tardana i visigoda tota aquesta extensa acumulació de materials petris – mutilats, repicats o convertits en calç – esdevé la pedrera per abastir la ciutat medieval i moderna de Tarragona

Centres de producció ceràmica

La ceràmica va ser un dels materials més comuns usats en la construcció i en l'elaboració de recipients, tant de taula com de cuina o emmagatzematge i transport. Al llarg dels segles se succeïren modes i la preeminència de certs centres productors de terrissa, però una part de la producció era per abastir el mercat local.

Al territori de Tàrraco hi va haver diferents tallers productors de ceràmica, molt especialment dedicats a la fabricació d'àmfores i d'altres contenidors i, al mateix temps, de diversos materials d'utilització arquitectònica (entre els quals, les antefixes), però també d'altres que fabricaven -en quantitats més o menys considerables- ceràmiques comunes, llànties i fins i tot varietats locals de *terra sigillata*. Així, son moltes les vil·les que compten amb un forn i amb les estructures necessàries per auto abastir-se d'àmfores amb les quals transportar els aliments peribles fins als mercats que ho requerien.

Les àmfores més abundants recuperades en la nostra àrea d'influència són les destinades a transportar vi, del qual la Tarraconense es un gran centre de producció. Inicialment aquestes àmfores elaborades, imitaven tipologies de prototipus itàlics. A partir del segle II dC, una bona part del transport de vi es fa mitjançant envasos més pràctics (més resistents als cops i menys pesants), com les bótes de fusta. Tanmateix, l'àmfora es transformarà -adaptant-se al contingut específic- i mantindrà diverses varietats en ús durant tot el Baix Imperi i fins a l'època medieval.

Propostes museogràfiques:

- Pantalla amb audiovisual "Pedreres i aqüeductes"

Proposta de peces arqueològiques:

- Peces arqueològiques per a B.2.9.4.1 Explotació dels recursos. Aqüífers:
Pedestal amb inscripció del Flumen Iberus (riu Ebre) MNAT 442, Pintura mural amb escena fluvial (Tulcis?) MNAT 45096-3?
- Peces arqueològiques per a B.2.9.4.1 Explotació dels recursos. Pedreres:
Carreu amb fal·lus esculpit, de pedra del Mèdol MNAT 45233, Inscripció de pedra d'Alcover dedicada al patró de la Colònia Tàrraco MNAT 744, Làpida funerària dedicada a Lucius Helvidius Artas, de Pedra d'Alcover MNAT ER-94-T-2, Fragment d'inscripció de pedra de Santa Tecla dedicada a l'emperador Tiberi MNAT 674, Arquitrav de pedra de Santa Tecla EM 95-4108-351, Pilastra acanalada de jaspi de la Cinta MNAT46054
- Peces arqueològiques per a B.2.9.4.1 Explotació dels recursos. Ceràmica:
Sesquipedalis amb segell de *Lucius Bruttidius Augustalis* MNAT T2-31-98-2445-4 i MNAT T2-31-98-2034, Segells de terrissaire MNAT 45212 i 17914, Selecció d'objectes diversos de producció local: àmfores, maons, teules i ímbrex, motlles de TS, produccions de TS

B.3.4.4.2 Les vil·les: centres d'exploració

Conceptes clau: Durant l'època republicana, el concepte de vil·la és fonamentalment una casa de camp directament relacionada amb les activitats agrícoles, i d'aquesta manera apareix reflectit en els diferents tractats dels autors clàssics: Cató, Varró, Vitruvi, Columel·la o Pal·ladi, que donen indicacions des del lloc ideal on s'hauria d'ubicar fins a la distribució de les diferents estances que la configurarien: les dependències per a la família i els serfs, les construccions per als animals, els cellers o els magatzems.

Mes endavant però, aquest concepte s'amplia a la definició del habitatge que ocuparan al camp alguns ciutadans adinerats, que, com és de suposar comportarà l'existència de nous equipaments destinats a l'oci i el gaudi de l'entorn, més sa i tranquil que el de la ciutat.

La major part de les vil·les doncs, són concebudes fonamentalment com unitats de producció bàsica, destinades a l'exploració agropecuària, d'una extensió de terreny determinada. A més de les terres que l'envoltaven era necessària la construcció dels habitatges – part residencial -, i d'estructures destinades a les activitats de treball, estables pel bestiar, magatzems per a les eines i per a l'excedent agrícola, cellers, etc. També podríem trobar molins, premses d'oli de vi, o fins i tot forns per a la fabricació dels contenidors ceràmics destinats al transport de l'oli i el vi. Aquesta part de la vil·la és el que es coneix com a part rústica.

- L'exploració agrícola
- L'exploració ramadera

Proposta de peces arqueològiques:

- Molí MNAT 2505, Dolia MNAT 37019 i MNAT 45023, Rellu de tasques agrícoles MNAT EF-22-1002-1, Escultura de cap de toro MNAT45630, Crater amb cap de boc MNAT 45590 ?, Àmfores diverses

B.3.5 Viure fora de la ciutat. Els Munts: un exemple de residència a l'ager de Tàrraco

B.3.5.1 Els habitants d'una vil·la

Conceptes clau: Fins ara hem vist l'estructura física i econòmica de les vil·les, però hem de suposar que aquestes estaven habitades per persones de diferents estatus socials.

Els esclaus eren els que efectuaven la feina productiva i de manteniment, però també es contractaven homes lliures quan era necessari. El propietari no residia necessàriament de forma permanent a la hisenda, sinó que la visitava periòdicament o passava temporades i delegava a un administrador el funcionament de la mateixa. Fins i tot es podia donar el cas que el propietari no arribés a visitar-la mai perquè vivia molt lluny.

A partir del s. II dC s'introdueix el concepte de residència de luxe per a les classes benestants, i moltes de les vil·les es transformen de simples centres de producció a residències mes o menys luxoses. La vil·la romana de Els Munts, a Altafulla, n'és un exemple.

Poques vegades és possible conèixer qui van ser els amos de les hisendes, però en el cas de la vil·la de els Munts, tenim constància de qui foren els seus ocupants en un període concret de la seva història. Caius Valerius Avitus i Faustina, ell duumvir de Tàrraco, promocionat per l'emperador Antoní Pius, i procedent d'Augustobriga, que van deixar el seu nom en una inscripció en una inscripció en una cisterna de la vil·la i del qual es va localitzar també un segell personal.

Unes circumstàncies extraordinàries per a una vil·la extraordinària.

Propostes museogràfiques:

- Maqueta de la vil·la dels Munts

Proposta de peces arqueològiques:

- Segell personal de Caius Valerius Avitus MNAT 45427, Pintura mural d'Oceanos MNAT 45207, Mosaics parietals amb representació masculina, de Mnemòsine, Euterpe i Talia MNAT 45252-1, MNAT 45252-2, MNAT 45252-3, MNAT 45252-4

B.3.5.2 Les estances nobles de la vil·la

Conceptes clau: Sobre una vil·la agrícola, en el segle II dC, es produeix una reestructuració seguint els models de les vil·les marítimes itàliques.

Orientada cap al sud, encimbellada, els diferents espais es distribueixen pel turó fins arribar a la platja, on hi havia uns banys privats. L'edifici principal, a la zona més elevada, s'organitzava al voltant d'un peristil i tenia dues plantes. A la superior hi hauria les habitacions més nobles i una galeria amb vistes al jardí i al mar, mentre que a la planta de baix hi havia més habitacions i un gran menjador (triclini) amb set fonts d'aigua. Tot el conjunt s'obria cap a un gran jardí organitzat en terrasses.

La vivenda destaca per la decoració. Les parets i els sostres estarien decorats amb motius pictòrics, els terres amb paviments de mosaic o d'*opus sectile*, tot acompanyat de motllures, columnes, capitells i d'altres elements de marbres procedents d'arreu de la Mediterrània. La quantitat d'escultures i mosaics de paret són extraordinaris.

Seguint un passadís en forma de L, obert al jardí, s'arribava a un mitreu (centre de culte a la divinitat misteriosa oriental) i als banys privats.

El sostre cassetonat

Conceptes clau: Una de les reformes realitzades durant l'estada de Caius Valerius Avitus i Faustina va ser la construcció, en una de les habitacions del pis inferior, d'un sostre cassetonat, amb motllures geomètriques que li donen relleu, amb una decoració de figures pintades.

Sembla que el propietari de la vil·la van contractar un taller d'artesans procedent de la península Itàlica, que conservava al seu repertori alguns esquemes decoratius antics que en aquest moment tornen a posar-se de moda.

El resultat final fou aquest sostre en el que podem diferenciar sis cassetons, quatre d'ells octogonals on trobem representades les quatre estacions, separades per dos cassetons quadrangulars amb la figuració de sengles mènades, relacionades amb el culte a Bacus.

- El procés d'estudi i restauració del sostre

Propostes museogràfiques:

- Pantalla interactiva sobre les estances nobles de la vil·la i molt especialment informació sobre el sostre cassetonat

Proposta de peces arqueològiques:

- Sostre amb decoració pictòrica MNAT EM-96-4711, Columnes estriades (3 senceres i 4 fragmentades), Capitells corintizants MNAT 34260, MNAT 45254 i MNAT 45255, Capitells de lesena MNAT 45256-1, MNAT 45256-3, MNAT 45256-4, i MNAT AEM-99-3601-52, Àgates MNAT EM-96-4111-4.1 a 22, Escultura de divinitat femenina MNAT 45433, Escultura deessa Fortuna MNAT 45401, Escultura d'Antinous MNAT 45406, vàlvules de cisterna MNAT 45017 1 i 2, Altres materials

B.3.5.3 L'oci en una vil·la residencial

Conceptes clau: Una vil·la d'aquest tipus conjugaria els beneficis de la vida al camp amb les comoditats d'una domus. Comoditats com els banys privats.

Sortint de la casa per un corredor, arribaríem als banys on trobaríem un atri que donaria accés a la sala de recepció en la qual s'iniciaria i finalitzaria tot el procés del bany. Seguidament les estances calefactades (*caldaria*, *tepidaria*) a sota de les quals hi ha una complexa construcció que permet la circulació de l'aire calent procedent d'un forn situat en un dels extrems. A continuació les estances fredes (*frigidaria*) on podríem completar el procés del bany amb immersions en piscines d'aigua freda. Completarien el conjunt unes latrines, que es netejarien amb les aigües sobrants de les piscines i banyeres canalitzades

Ja fora del perímetre residencial, a la platja, trobaríem una altra construcció destinada també a uns banys de dimensions més reduïdes però no exempta del luxe que caracteritza tot el conjunt.

Proposta de peces arqueològiques:

- Conjunt escultòric de la zona dels banys:
Escut d'una estàtua de gladiador MNAT 45405, Escultura d'Esculapi MNAT 45402, Escultura de Cupido/Eros MNAT 45403, Escultura d'Hygea MNAT 45404, Cancell de latrines MNAT 45394

B.3.5.4 La decadència de la vida rural

Conceptes clau: A finals del segle III s'hi produí un incendi que provocà la destrucció parcial de l'edifici, cosa que inicià una decadència que es va allargar durant tot el segle següent. A inicis del segle V, es van detectar noves reformes que van acabar conformant la vil·la tardoromana i visigoda, que va estar en ús fins al segle VII.

En una de les habitacions del pis inferior, que es trobava en plena fase de remodelació, es van localitzar les restes d'un individu adult abatut al terra, sobre el seu costat esquerre. A la l'alçada dels malucs portava el que degué ser un moneder d'alguna matèria orgànica que no es va conservar, però si el seu contingut, 16 monedes de bronze, que permeten situar el succés en la segona meitat del s. III. El seu braç s'estenia cap a una llàntia que degué il·luminar la seva estada en aquest espai.

El cap es trobava sota el llindar d'una porta de comunicació interna, i a sobre d'ell s'havia enderrocat el pis superior. Però sembla que aquest no va ser el motiu de la seva mort, ja que l'anàlisi de les restes òssies van detectar diversos impactes al crani amb un objecte contundent i afilat. Posteriorment es va desencadenar un incendi i les estances van ser abandonades i oblidades.

Proposta de peces arqueològiques:

- Peces relacionades amb l'individu trobat entre l'enderroc de la casa:
Conjunt de monedes MNAT 45263 1 a 16, Llàntia MNAT 45249

BLOC C - Dissolució del domini romà

C.1. Crisi

Conceptes clau: Per a un ciutadà romà del segle II, l'Imperi era, malgrat tot, una estructura sòlida, estable i permanent. Una sensació que difícilment hauria tingut un descendent seu a finals del segle III dC. La crisi de lideratge, els conflictes militars interns, la crisi econòmica, les incursions bàrbares són algunes de les principals causes i conseqüències que van contribuir a canviar, en major o menor mesura, aquesta percepció d'imperi perpetu i immutable.

Una situació general de crisi que va afectar de forma diversa a les distintes ciutats i províncies de l'imperi. La Tarraconense – especialment la franja costanera, per on discorria la via Augusta – va patir una incursió bàrbara a finals del segle III (al voltant del 270 dC, en època de l'emperador Gal·liè) que va afectar particularment Tàrraco i el seu territori més immediat. La destrucció parcial del suburbi portuari, els problemes en la gestió pública i l'abandonament de les vil·les de l'entorn són indicis que semblen corroborar les fonts escrites.

Segons algunes fonts, els bàrbars que no van partir cap el nord d'Àfrica van romandre en la Tarraconense – al voltant de Tàrraco – durant una dotzena d'anys alterant la normalitat del territori i, en conseqüència, de la ciutat. És un període de dificultats econòmiques derivades de la inestabilitat política i territorial. Una època de crisi del model urbà romà.

Les conseqüències d'aquesta situació es poden observar en el comportament de Tàrraco a partir de finals del segle III: La xarxa pública de clavegueram es col·lapsa gradualment per la manca d'inversió i manteniment; infraestructures públiques, com la font dels Lleons, pateixen desperfectes que ja no són reparats; es detecten privatitzacions d'espais públics; es deixen d'erigir estàtues en espais públics, ...

Per Tàrraco, la reforma territorial de Diocleciana (284-305) – amb la pèrdua de més de la meitat del seu territori provincial – i la concessió de la capitalitat de la recentment constituïda diòcesis Hispaniae – que reunia totes les províncies hispàniques – a Mèrida (Emerita Augusta) van comportar una devaluació del seu paper polític, administratiu i econòmic. Una situació que es va allargar durant gairebé un segle.

C.2. Recuperació, el darrer segle de Tàrraco

Conceptes clau: Lluny de Tàrraco, el 31 de desembre de l'any 406 dC grups de bàrbars de diferents ètnies creuen el Rin gelat. Tres anys més tard, una part (alans, sueus i vàndals) travessen els Pirineus i, d'acord amb l'usurpador Màxim, establert a Tàrraco, es reparteixen les províncies hispanes. Totes? No, la Tarraconense es manté sota el control de l'imperi romà d'occident. L'imperi, ara sí dividit definitivament en dos a la mort de l'emperador Honori (423), va emprendre camins diversos. L'orient, sota l'imperi d'Arcadi, i l'occident, governat per Honori, fills de Teodosi.

Els esdeveniments d'inici del segle V van repercutir favorablement en la recuperació del pes polític i geoestratègic de Tàrraco. La capitalitat de la Tarraconense, l'única província hispana en mans del poder legítim d'Honori, va significar l'arribada de destacats membres de l'administració civil i militar acompanyats, ocasionalment, per exèrcits destinats a la recuperació del conjunt de la península ibèrica, en mans bàrbares. Aquesta efervescència i presència dels símbols del poder imperial romà es van mantenir fins a la fi de l'autoritat imperial a occident l'any 476 dC.

Un fet que caracteritza a Tàrraco i la seva província és el fet de mantenir-se sota el control del govern legítim romà fins a la seva dissolució formal l'any 476, gairebé 70 anys després de la pèrdua de la resta de territoris peninsulars.

Conseqüència del que hem dit és la presència d'alts càrrecs de l'administració romana militars (al front d'exèrcits) i civils a Tàrraco a mitjan segle V. Tàrraco, com en els seus orígens, recuperava el seu principal actiu geoestratègic: base i centre logístic per a la conquesta (en aquest cas "reconquesta") d'Hispania.

C.3. Els visigots

Conceptes clau: Aquest poble d'origen germànic es va veure afectat pels moviments migratoris d'altres grups bàrbars. Aquesta pressió fa que traspassin les fronteres i es desplacin cap als territoris governats per Roma. Primer de forma acordada i al final de forma violenta. L'any 410, Roma es saquejada pels visigots comandats per Alaric. Dos anys després surten

d'Itàlia i es dirigeixen cap al sud de la Gàl·lia i Hispània. El successor d'Alaric, Ataülf, l'any 415, es va establir a Barcelona i poc després, com a aliats dels romans (a canvi d'aliments i terres on assentar-se), retornen a Gal·la Placidia, germanastra de l'emperador Honori capturada durant el saqueig de Roma, i es fan càrrec, en nom de Roma, de lluitar contra els pobles bàrbars establerts a Hispània (sueus, alans i vàndals). Després de derrotar els alans a la Lusitania i els vàndals a la Bètica, quan la victòria estava a tocar, són cominats a abandonar Hispania i dirigir-se al sud de la Gal·lia, a l'entorn de Tolosa.

Finalment, amb Euric, els visigots sotmeten gairebé tota Hispania (Gallaecia romandrà en mans dels sueus fins a finals del segle VI) per formar el regne de Tolosa. La derrota davant els francs a la batalla de Voullié (507) va comportar la pèrdua de la major part dels territoris gàl·lics (la futura França) i el trasllat de la cort visigoda a Toledo. És durant aquest segle VI quan Bàrcino, una modesta ciutat en època romana comença a destacar. Tot i això, les darreres intervencions arqueològiques al sector portuari de Tarraco estan posant de relleu la continuïtat de l'activitat associada a un urbanisme de notable entitat.

C.4 Cristianisme i altres cultes orientals

Conceptes clau: Cristianisme, judaisme o mitraisme són religions que van néixer a Orient, dins les fronteres administratives de Roma i que es van escampar arreu de l'imperi.

El cristianisme, de creença proscripida va passar a ser tolerada, fins esdevenir, finalment, la religió oficial de Roma, quan aquesta ciutat encara mantenia el valor simbòlic (ja no polític) adquirit després de segles de domini. Ella, Roma, va ser i és el centre de l'univers cristià.

A Tàrraco, existia una comunitat cristiana en la primera meitat del segle III, com testimonia l'ajusticiament (martiri en terminologia cristiana) del bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi l'any 259. Com també existiria una comunitat jueva o grupuscles de seguidors de Mitra.

Dues d'aquestes religions, mitraisme i cristianisme, destaquen, tot i que van seguir camins diferents. Els seguidors de Mitra, un culte místic i tancat que no admetia a les dones, no van veure contradicció entre aquesta creença personal i mantenir els protocols de la religió pagana i oficial. Per contra, el cristianisme es distancia del mitraisme i del judaisme per la seva clara voluntat de fer arribar les seves ensenyances arreu del món conegut i ser excloent respecte la religió oficial romana.

Al llarg del segle IV i especialment sota el govern de l'emperador Constantí, el cristianisme va començar vincular-se amb el poder establert, fins esdevenir religió oficial sota l'imperi de Teodosi, darrer emperador de tot l'imperi romà. Unes creences que també compartien els pobles bàrbars que finalment es van assentar en els territoris de l'extint imperi romà d'occident. I així va ser fins que un nou moviment religiós es va estendre d'orient a occident ocupant part dels antics territoris de l'imperi romà.

Propostes museogràfiques:

- La dissolució del domini romà es presenta, a diferència dels altres àmbits, en un espai enfosquit. Fosc per transmetre que l'esplendor romà s'apaga. La baixa lluminositat permet projectar un audiovisual sobre les causes i conseqüències de la fi del domini romà. La majoria de conceptes seran presentats amb el mateix llenguatge il·lustratiu que l'àmbit inicial "A.2 L'arribada dels romans", situat a la planta soterrani.
- Vitrina llarga i estreta, que ocupa l'amplada de la sala, on s'hi van alternant textos i peces arqueològiques, creant un relat que va de la crisi a la breu recuperació i final dissolució de l'imperi Romà. Per exemple:

Proposta de peces arqueològiques:

- La continuïtat del domini romà en època tardoromana:
Placa amb inscripció de Diocleciana i Maximiana MNAT P-173, Còpia o original inscripció Lleó i Antemi?, Pedestal reutilitzat com a premsa, Fragment de pulvinus retallat per fer-ne una columna MNAT TVB-27-14-32-2, Capitell MNAT TVB-27-14-32-1
- Economia:
Monedes, Objectes per orígens (ceràmica, recipients metàl·lics i vitris,...)
- Vida quotidiana i consum:
vaixel·la metàl·lica i vidre, vaixel·la de TSA A, C i D, vaixel·la de cuina: olles i cassoles nordafricanes, plat/tapadores nordafricans, contenidors de ceràmica local, olles i cassoles de ceràmica grollera reduïda, Àmfora nordafricana spatheion, LRA1, LRA 3, LRA 4, Àmfora globular MNAT T2-22B-99-5052-1, Objectes i materials orgànics de la font dels Lleons,
- Arquitectura civil, domus i vil·les:
Capitell visigòtic MNAT 12338, Mosaic MNAT 45308
- Arquitectura cristiana:
Capitell amb simbologia cristiana MNAT TVB-27-14-32-1, Capitell de les basíliques del Francolí
- Arquitectura visigòtica:
Cancells visigots MNAT 50448 i MNAT 19564
- Temàtica religiosa:
Fragment de pàtera de TSA D decorat MNAT TA-494 I, Àmfora Keay 24 amb grafit, llàntia paleocristiana MNAT 6538
- Abillament militar i civil:
Fragment de sarcòfag amb decoració gorro pannonic, Aplic de cinturó MNAT TVB-23-09-2062-1

BLOC D - Cloenda. *Tarraco quanta fuit*

Conceptes clau: *Tarraco*, la *Tarracona* visigoda, manté viva la presència de Roma. Tot i estar en runes i en gran part abandonada, ha estat el fonament sobre el que s'alça l'actual Tarragona. La memòria del seu esplendorós passat es va començar a recuperar en el Renaixement de la mà d'humanistes com Ll. Pons d'Icart i Antonio Agustín. Especialment rellevants, pel que fa a Tarraco, són les aportacions del primer, Ll. Pons d'Icart, autor de la primera descripció topogràfica de la ciutat romana (*Llibre de les grandeses i coses memorables de la antiquíssima, insigne i famosa ciutat de Tarragona* [ca. 1564]; *Libro de las grandezas y cosas memorables de la metropolitana, insigne y famosa ciudad de Tarragona*, Lleida, 1572).

L'obra de Lluís Pons d'Icart sobre les grandeses de Tarragona ens descriu, per primer cop, els vestigis de la perduda *Tarraco*, amb el propòsit de rescatar de l'oblit una ciutat esplendorosa, molt allunyada de la seva realitat contemporània. La ciutat del tercer quart del segle XVI a penes excedia els límits de l'actual Part Alta i el nombre d'habitants no superava de molt els quatre mil.

Al mateix període corresponen les imatges panoràmiques de la ciutat (i detalls de monuments) realitzades pel pintor flamenc Anton Van Der Wingaerde (1564) on es pot entreveure la *Tàrraco* imaginada per Ll. Pons d'Icart.

Durant els segles XVII i XVIII, la part baixa de la ciutat es veu afectada pels treballs de fortificació que afecten principalment la muralla romana i l'àrea al sud i a l'oest del lloc on, més tard, es localitzarà el fòrum de la colònia. En aquest període l'interès es centra en les peces amb contingut epigràfic, des d'inscripcions (J. Boy) fins a segells impresos en ceràmica romana (Foguet) i l'obra més destacable és el volum (24) de la *España Sagrada* (1762) que el pare E. Flórez dedica a Tarragona.

El segle XIX és especialment dinàmic i divers. S'inicia amb el setge i assalt de la ciutat per les tropes napoleòniques (1811). Es malmet amb especial intensitat el suburbi portuari de *Tarraco*, per on s'estenien les paral·leles i les trinxeres d'assalt. Tot i que, paradoxalment, les destrosses més significatives es van produir amb la sortida dels francesos l'any 1813 amb les voladures de la capçalera del circ, la torre del Pretori i el castell del Patriarca. A la fi del conflicte es reprenen els treballs d'ampliació del port que comporten la desaparició completa de tot el sector sud-oriental de *Tarraco*, emprat com a material per a l'obra de l'escullera contemporània.

Testimoni d'aquesta destrucció i figura destacada de l'arqueologia tarraconense va ser Bonaventura Hernández Sanahuja, primer director del Museu Arqueològic Provincial. Els documents que ens va deixar són el millor i gairebé únic testimoni de molts sectors de la ciutat romana que, majoritàriament, han desaparegut.

Al llarg del segle XX, el desenvolupament de l'arqueologia científica i la consolidació de les institucions permeten l'avanç en el coneixement de la Tarragona romana i la recuperació d'un patrimoni integrat a la ciutat i, des del 2000, reconegut com a Patrimoni Mundial per la UNESCO.

Avui són diverses les institucions que treballen en la protecció, l'estudi i la divulgació d'aquest patrimoni, entre elles el MNAT i la tasca que realitza dia a dia.

Propostes museogràfiques:

- Audiovisual format per la combinació de projecció a una paret i 4 pantalles amb vídeos a la paret amb arcades. Sincronitzat amb il·luminació de peces o attrezzo si el guió de l'audiovisual ho requereix. La imatge gràfica que s'utilitzarà es basarà en la rica documentació literària, artística i fotogràfica dels arxius del museu.
- Ítems del guió audiovisual:
 - Ciutat abandonada, en runes, en l'oblit, perduda; Desmuntatge d'edificis per obtenir material i vestir-ne de nous; El descobriment de Tàrraco. Urbanitzar i construir sobre Tàrraco; Des del segle XVI fins als tallers didàctics; Altres espais patrimonials visitables fora del museu; Història del Museu.
- Attrezzo simulant restes arqueològiques semienterrades

Proposta de peces arqueològiques:

Selecció de peces malmeses pel pas del temps i l'erosió i de peces malmeses però restaurades.

Crèdits

Projecte redactat per l'equip del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona i

Rebeka Produccions Culturals

Direcció: Mònica Borrell

Tècnics: Montserrat Perramon, Ester Ramon, Josep Anton Remolà

Rebeka Produccions Culturals: Maria Marín, Marta López, Joan Álvarez

Tarragona, juny de 2020

